

Miten musiikin alkuopetuksen oppikirjat heijastavat valtakunnallista opetussuunnitelmaa?

Helsingin yliopisto
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Varhaiskasvatuksen maisteriohjelma

Pro gradu -tutkielma
Kasvatustiede
Toukokuu 2017
Valtteri Pesä

Ohjaaja: Liisa Tainio

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Kasvatustieteellinen		Laitos - Institution – Department	
Tekijä - Författare – Author Valtteri Pesä			
Työn nimi - Arbetets titel Miten musiikin alkuopetuksen oppikirjat heijastavat opetussuunnitelmaa?			
Title The Relationship of National Curriculum to Music Text Books in Elementary Instruction			
Oppiaine - Läroämne – Subject Kasvatustiede			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Liisa Tainio		Aika - Datum - Month and year Toukokuu 2017	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 52
Tiivistelmä - Referat – Abstract <p>Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää sitä, millainen on peruskoulun valtakunnallisen opetussuunnitelman suhde alkuopetuksen musiikin oppikirjoihin: heijastelevatko oppikirjat valtakunnallisen opetussuunnitelman painotuksia vai jääkö opetussuunnitelman toteuttaminen opettajan sovelluskyvyn varaan? Tutkin myös sitä, millä tavoin alkuopetuksen musiikin oppikirja on 40 vuoden aikana muuttunut. Aiemmissa oppikirjatutkimuksissa on esitetty, että oppikirjojen tekstit ja kuvitukset muokkaavat asenteita ja että myös musiikin oppikirjat voivat sisältää piilo-opetussuunnitelmia. Juuri musiikin alkuopetuksen oppikirjoja ei tästä näkökulmasta ole kuitenkaan Suomessa aikaisemmin tutkittu.</p> <p>Vertailen vuosien 1970 ja 2014 opetussuunnitelmien ohjeistusta perusopetuksen ensimmäisen ja toisen luokan musiikin opettamiseen. Tutkin näiden havaintojen valossa 1970- ja 1980-luvulla käytössä ollutta musiikin alkuopetuksen oppikirjaa <i>Piiri pieni pyörii</i> sekä vuonna 2015 ilmestynyttä musiikin alkuopetuksen oppikirjaa <i>Saa laulaa! 1-2</i>. Tutkimusmenetelmänä on sisällönanalyysi.</p> <p>Tutkimuksessa kävi ilmi musiikin alkuopetuksen oppikirjojen heijastelevan joissakin määrin valtakunnallisen opetussuunnitelman linjauksia. Joiltakin osin oppikirjojen sisältö kuitenkin poikkesi opetussuunnitelmien ohjeistuksesta. Peruskoulun valtakunnallinen opetussuunnitelma oli muuttunut merkittävässä määrin vuodesta 1970 vuoteen 2014. Erityisesti yhdessä työskentelyyn, lasten osallistamiseen, sekä myönteisen yhteishengen luomiseen oli kiinnitetty entistä painokkaammin huomiota opetettaessa musiikkia alkuopetusluokille.</p>			
Avainsanat – Nyckelord musiikin alkuopetus, oppikirja, opetussuunnitelma			
Keywords Music Text Book, National Curriculum, Elementary Instruction			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto, keskustakampuksen kirjasto, käyttäytymistieteet / Minerva			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Educational Sciences		Laitos - Institution – Department	
Tekijä - Författare – Author Valtteri Pesä			
Työn nimi - Arbetets titel Miten musiikin alkuopetuksen oppikirjat heijastavat opetussuunnitelmaa?			
Title The Relationship of National Curriculum to Music Text Books in Elementary Instruction			
Oppiaine - Läroämne – Subject Education			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Liisa Tainio		Aika - Datum - Month and year May 2017	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 52
Tiivistelmä - Referat – Abstract <p>The purpose of this thesis is to examine the relationship between the national core curriculum for basic education to music text books of elementary instruction, and also to compare the guidance of the curriculums from year 1970 and 2014 on the music instruction of the grade one and grade two. Also this thesis compares the music text book from 1980's called <i>Piiri Pieni Pyörri</i> (used in elementary instruction) to a music textbook published in 2015 called <i>Saa Laulaa 1-2</i> (used in elementary instruction as well). Do these text books reflect the emphasis of the national core curriculum or is this responsibility left to the teachers' capabilities. In earlier text book research it has been noted that text books influence attitudes both by text and design and music text books can entail hidden curriculums. Music text books used elementary instruction have not been studied before in Finland.</p> <p>This thesis is based on text book research and the research method is context analysis.</p> <p>This research found out that the music text books used in elementary instructions reflected the alignments of the national core curriculum to some extent. Some parts of the music text books differed from the guidance of national core curriculum. The national core curriculum for basic education has changed significantly from 1970 to 2014. Now the emphasis is increasingly placed on co-operation, child participation and creation of positive team spirit while teaching music for elementary classes.</p>			
Avainsanat – Nyckelord musiikin alkuopetus, oppikirja, opetussuunnitelma			
Keywords Music Text Book, National Curriculum, Elementary Instruction			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited City Centre Campus Library/Educational Sciences/Minerva			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Sisällys

1	JOHDANTO.....	1
2	OPETUSSUUNNITELMAN VELVOITTAVUUS	3
2.1	PERUSKOULUN OPETUSSUUNNITELMA 1970.....	4
2.2	PERUSKOULUN OPETUSSUUNNITELMA 2014.....	7
3	MUSIIKIN OPPIKIRJA TYÖVÄLINEENÄ.....	10
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	13
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	14
5.1.	MENETELMÄT.....	15
5.2.	AINEISTO.....	17
5.2.1	<i>Piiri pieni pyörii.....</i>	<i>17</i>
5.2.2	<i>Saa laulaa! 1-2.....</i>	<i>19</i>
6	TUTKIMUSTULOKSET JA NIIDEN TULKINTAA	22
6.1	OPETUSSUUNNITELMIEN OPETUSMENETELMIEN JA TERMISTÖN VERTAILUA.....	22
6.2	LAULUOHJELMISTON KOTIMAISUUS VS. KANSAINVÄLISYYS OPETUSSUUNNITELMISSA JA OPPIKIRJOISSA	23
6.3	HENGELLISET LAULUT OPPIKIRJOISSA	26
6.4	KOSKA MEITÄ KÄSKETÄÄN JA TUIKI TUIKI TÄHTÖNEN	27
6.5	DISKURSSIEN MUUTOKSET JA POLIITTINEN KORREKTIUS	32
6.6	LAULUJEN HELPPOUS JA KIINNOSTAVUUS.....	35
6.7	RYTMEISTÄ JA INTERVALLEISTA	37
7	LUOTETTAVUUS	41
8	POHDINTAA	43
	LÄHTEET	48

1 Johdanto

Musiikin alkuopetuksen opetusmateriaalit ovat kiehtoneet minua jo vuodesta 1980, jolloin aloitin peruskoulun ensimmäisen luokan ja sain käsiini teoksen nimeltä *Piiri pieni pyörii*. Ensimmäisen ja toisen luokka-asteen aikana kirjan sisältämät kuvat sekä osa lauluista kiinnittyivät muistiini samalla tapaa kuin sinne kiinnittyivät virret ja joululaulut. Itse asiassa *Piiri pieni pyörii* sisälsi virsiä ja joululauluja, joita voimakkaasti uskonnollinen opettajamme sitten hurmoksellisesti laulatti. Kirja sisälsi kuitenkin myös maallisempia lauluja. Tulin jo alkuopetusikäisenä pohtineeksi, miksi kirjassa olivat juuri ne laulut, jotka siinä olivat, ja miksi siinä ei ollut joitakin muita lauluja, jotka olisivat omasta mielestäni siihen paremmin sopineet. Kirjan sai omaksi, ja vaikka siirryin luokka-asteita ylöspäin, palasin aika ajoin tutkiskelemaan kotona pianon päällä makaavaa ensimmäistä musiikin oppikirjaani.

Myöhemmin luokanopettajan sijaisuuksia tehdessäni ja esikoulun opettajana toimiessani olen tutustunut muihinkin musiikin alkuopetuksen oppikirjoihin. Niitä vuosien varrella tarkastellessani olen ymmärtänyt oppikirjojen heijastelevan omaa aikaansa. Samalla olen aprikoinut, missä määrin tekijät ovat saaneet valita kirjojen lauluohjelmistoon omien mieltymystensä mukaisia kappaleita ja missä määrin heidän on tullut kappalevalintoja tehdessään noudattaa jotakin ylempää auktoriteettia, kuten voimassa olevaa perusopetuksen valtakunnallista opetussuunnitelmaa.

Yhä uusiin oppikirjasukupolviin tutustuessani on näyttänyt ilmeiseltä, että virret ja muut hengelliset laulut ovat selkeästi vähentyneet ensimmäisen ja toisen luokan musiikin oppikirjoista. Tämän olen ajatellut olevan luonnollista kehitystä ja johtuvan suomalaisen yhteiskunnan maallistumisesta sekä kirkon vaikutusvallan vähenemisestä. Samalla musiikin alkuopetuksen oppikirjojen sisältö vaikuttaa muuttuneen kokonaisvaltaisemminkin. Ilman tieteellistä tutkimusta muutoksia on kuitenkin hankala jäsennellysti ymmärtää. On vain tuntemus siitä, että oppikirjat ovat erilaisia kuin ennen.

Tämän tutkimuksen alkuperäisenä ideana olikin selvittää, ovatko musiikin alkuopetuksen oppikirjat todella muuttuneet. Ja jos ovat, niin millä tavalla? Tutkimuksen edetessä selvitettäväksi valikoitui myös se, kuinka voimassa oleva opetussuunnitelma vaikuttaa musiikin alkuopetuksen oppikirjojen lauluohjelmistoon ja mitä muuta kuin erilaisia lauluja musiikin alkuopetuksen oppikirjojen sisältöihin kuuluu. Onko näissä muissa sisällöissä mahdollisesti nähtävissä opetussuunnitelmallisia painotuksia? Kuinka diskurssien muutokset ovat vaikuttaneet alkuopetuksen musiikin oppikirjojen sisältöön?

Tämä tutkimus pyrkii myös kartoittamaan valtakunnallisten opetussuunnitelmien eroavaisuuksia musiikin alkuopetuksen näkökulmasta laajemminkin sekä vertailemaan kahden eri aikakauden musiikin alkuopetuksen oppikirjoja. Tarkastelun kohteina ovat vuoden 1970 opetussuunnitelma ja sen voimassa ollessa tehty musiikin alkuopetuksen oppikirja *Piiri pieni pyörii*, joka siis oli itsellenikin ensimmäinen musiikin oppikirja peruskoulussa, sekä vuoden 2014 opetussuunnitelma, ja sen voimassa ollessa tehty *Saa laulaa! 1-2*. Kyseessä on oppikirjatutkimus, jonka tutkimusmenetelmänä on sisällönanalyysi. Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat peruskoulu, alkuopetus, opetussuunnitelma ja musiikin oppikirjat.

Alkuopetuksen musiikin oppikirjoja ei ole aiemmin Suomessa juurikaan tutkittu, mutta Anna Nokelainen (2016) on Jyväskylän yliopistolle tekemässään maisterintutkielmassa tutkinut luovuuden merkitystä alkuopetuksen musiikkikasvatuksessa. Tutkimuksensa yhteydessä hän on tarkastellut tuolloin vielä keskeneräistä *Saa laulaa! 1-2 opettajan kirjaa*. Henna Riihimäki (2008) on Tampereen yliopistolle tekemässään pro gradu -työssään tutkinut musiikin oppikirjojen muutoksia 1920-luvulta 2000-luvulle. Marketta Kosunen (2001) taas on Jyväskylän yliopiston musiikkitieteen laitokselle tekemässään pro gradu -tutkielmassa tarkastellut musiikin oppikirjojen sisältämiä sukupuolirooleja ja sukupuolistereotyyppioita peruskoulun seitsemännen luokan ja lukion musiikin oppikirjoissa.

2 Opetussuunnitelman velvoittavuus

Suomalaisen perusopetuksen opetussuunnitelma on valtakunnallinen asiakirja, jota perusopetusta Suomessa antavat tahot sitoutuvat noudattamaan antamassaan opetustyössä. Noin kymmenen vuoden välein tapahtuvien opetussuunnitelmauudistusten taustalla ovat aina muutokset koulua ympäröivässä yhteiskunnassa. Opetusta koskevien järjestelmien uusiminen mahdollistaa opetuksen kehittymisen sekä myös vahvistaa koulun tehtävää kestävän tulevaisuuden rakentamisessa (Nokelainen 2016, s.5).

Törmän (2003) mukaan opetussuunnitelma on perinteisesti nähty formaalina opetusta ja oppimista säätelevänä dokumenttina, joka osoittaa, mihin opetuksen ja oppimisen tulisi tähdätä. Artikkelissaan *Opettaja arvojen rakentajana ja oppimiskokemusten tulkitsijana* (Törmä 2003, s. 83) hän esittää huolensa opettajien kyvystä sitoutua opetussuunnitelman ihmiskäsitykseen, joka on muodostunut virkamies- ja asiantuntijatyöryhmien kompromissien tuloksena. Nykyisin voimassa olevan perusopetuslain mukaan opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuulliseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Edelleen opetuksen tulee edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä oppilaiden edellytyksiä osallistua koulutukseen ja muutoin kehittää itseään elämänsä aikana. (Perusopetuslaki 1998/628 §2.)

Opetushallituksen määräyksen mukaan suomalaisessa peruskoulussa noudatetaan voimassa olevaa perusopetuksen opetussuunnitelmaa, eivätkä opetuksen järjestäjät voi jättää noudattamatta tai poiketa siitä (opetushallituksen määräys perusopetuksesta 2014). Valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa ilmaistaan virallisesti hyväksytyt tavoitteet, sisällöt, arvioinnin perusteet ja joskus myös suositellut opetusmenetelmät (Törmä 2003, s.83). Seuraavaksi esittelen tutkimustehtäväni kannalta olennaiset perusopetuksen opetussuunnitelmat vuosilta 1970 ja 2014 erityisesti alkuopetuksen musiikin opetussuunnitelmien osalta.

Tarkasteltavana olevista opetussuunnitelmista vuoden 1970 opetussuunnitelma on jaettu kahteen osaan. Peruskoulun opetussuunnitelmakomiteamietintö I sisältää opetussuunnitelman perusteet, ja oppiaineiden opetussuunnitelmat on sisällytetty Peruskoulun opetussuunnitelmakomiteamietintö II: n. Vuoden 1970 opetussuunnitelmia ei ole saatavissa digitaalisessa muodossa, mutta ne on jokseenkin helppo löytää eri yliopistoiden kirjastoista. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2014 sen sijaan on julkaistu digitaalisessa muodossa, ja teoksen voi lukea Opetushallituksen sivuilta.

2.1 Peruskoulun opetussuunnitelma 1970

Esittelen tutkimukseni tässä alaluvussa vuoden 1970 opetussuunnitelmaa alkuun yleisemmin ja lopulta keskittyen sen painotuksiin musiikin alkuopetuksen osalta.

Valtioneuvosto asetti 22. päivänä joulukuuta 1966 peruskoulun opetussuunnitelmakomitean, jonka tehtävänä oli laatia peruskoulua varten yksityiskohtainen opetussuunnitelma. Komitean tuli kiireellisesti valmistaa lähinnä koulukokeilua varten väliaikainen opetussuunnitelma, joka olisi pohjana myös lopullisen opetussuunnitelman valmistamiselle. (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I, s.3). Valtioneuvoston päätökselle asettaa peruskoulun opetussuunnitelmakomitea oli pohjana peruskoulukomitean lakiehdotus koulujärjestelmän perusteista vuonna 1965, jossa todettiin työn luonteen muututtua tarvittavan yhä enemmän hyvin koulutettua työvoimaa (Nurmi 1989, s.100–101). Peruskoulukomitean näkemyksen mukaan matematiikan, fysiikan, kemian ja biologian tuli saada opetussuunnitelmassa tärkeämpi sija. Samoin myös vieraiden kielten taidon merkitystä korostettiin. Peruskoulukomitean kaavaileman kehityssuunnan mukaan koulunuudistuksen jälkeen ihminen olisi entistä enemmän taajamaihminen, luonnontieteellinen ja tekninen, kieliä puhuva ja yhteistyöihminen. Myös koko iän kestävää kasvatusta ja opetusta suunniteltiin alustavasti. (Nurmi 1989, s.101–103). Vuoden 1970 opetussuunnitelmassa tapahtui selvä käänne yksilökeskeiseen ja päämäärärationaaliseen etiikkaan aiemman uskonnollisen moraalikoodin sävyttämän kansalaiskasvatuksen sijaan (Törmä 2003, s.85).

Lopulta Suomen ensimmäinen peruskoulun opetussuunnitelma valmistui vuonna 1970. Se koostui kahdesta osasta: Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I keskittyi yleisluontoisesti opetussuunnitelman perusteisiin, ja Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II sisälsi yksityiskohtaisemmat suunnitelmat kullekin oppiaineelle. Väliaikaiseksi tarkoitettu opetussuunnitelma jäi sellaisenaan voimaan, ja sitä tarkistettiin ensimmäisen kerran vasta 15 vuotta myöhemmin vuonna 1985 (Sairanen 2015, s.1).

Opetussuunnitelmakomitea suhtautui uuden koulumuodon perustamiseen varsin laaja-alaisesti ymmärtäen koululaitoksen vaihtumisen olevan osa laajempaa yhteiskunnallista muutosta. Se ei keskittynyt mietinnössään pelkästään opetussisältöihin. ”Kun kysymyksessä on opetussuunnitelman laatiminen koululle, jonka asema ja tehtävä yhteiskunnassamme on aivan toisenlainen kuin sitä tähän asti vastanneilla kouluilla, komitea on pitänyt välttämättömänä tutkia työnsä pohjaksi verraten laajasti opetussuunnitelman perusteita ja käsittänyt, että sen on tässä yhteydessä kiinnitettävä huomiota varsinaisen opetussisällön ohella kaikkiin niihin toimintamuotoihin, joilla koulu oppilaisiin vaikuttaa.” (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I, s.5).

Opetussuunnitelmakomitea katsoi peruskoulun ensisijaiseksi tehtäväksi tarjota virikkeitä ja aineksia oppilaiden persoonallisuuden kehittämiseksi. Tämä yleistavoite jaettiin seitsemään eri pääalueeseen, joista yksi oli esteettinen kasvatus, jonka alaisuuteen musiikin opetuksen katsottiin kuuluvan (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I, s.76).

Yleisesti opetussuunnitelmakomitean mietintö I rakentuu alkuopetuksen esteettisen kasvatuksen suhteen kokonaisopetukselle, johon sisältyy mahdollisuuksia itseilmaisuun, kuten yhteislauluun ja yhteissoittoon. Kokonaisopetuksen ideaalina mainitaan itseilmaisun liittäminen kaikkeen tiedonhankintaan: ensin tutustutaan uuteen asiaan, sitten samasta asiasta lauletaan, piirretään ja leikitään (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I, s.80).

Musiikin alkuopetuksen kappalekohtaisen ohjelmiston suhteen opetussuunnitelmakomitean mietintö I suosittelee käytettäväksi sanatonta musiikkia heti alusta lähtien laulujen rinnalla. Laulujen sanoitusten osalta komiteamietintö ohjaa hauskoihin sanoituksiin, jotka lisäävät laulua kohtaan tunnettua mieltymystä (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I, s.80).

Oppiainekohtaisessa musiikin alkuopetuksen opetussuunnitelmassa opetussuunnitelmakomitean mietintö ottaa huomioon eroavaisuudet koulunsa aloittavien musiikillisissa taidoissa. Se mainitsee koulutulokkailla olevan mitä erilaisimpia kokemuksia musiikista, minkä vuoksi on musiikin opetuksessa luotava niin suuressa määrin kuin mahdollista yhteinen lähtökohta musiikin harjoitukselle. Yhteisen musiikillisen lähtökohdan saavuttamisen keinoksi komiteamietintö esittää musiikkitunneilla laulettavien laulujen valitsemista siten, että ne sopivat sävelalueensa puolesta kaikkien oppilaiden laulettavaksi. (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I, s.277)

Toisaalta komiteamietintö toteaa, että laulettavaksi on valittava myös vaikeahkoja lauluja, jotka ovat omiaan innostamaan luokan musikaalisesti lahjakkaita oppilaita. "Ei ole vahingoksi muillekaan, että he saavat vaikkapa hyräillen osallistua lauluihin, jotka teknisesti ylittävät heidän kykynsä, mutta kuitenkin kiinnostavat heitä" (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II, s.278).

Musiikin opettamisen yleisistä työtavoista komiteamietintö nostaa esiin musiikin yhtymäkohdat useiden muiden koulun oppiaineiden kanssa. Muista aineista mainitaan äidinkieli, vieraat kielet, uskonto, ympäristöoppi, maantieto, historia, kuvaamataito, käsityö ja liikunta (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II, s.277).

2.2 Peruskoulun opetussuunnitelma 2014

Tässä kappaleessa esittelen peruskoulun uusimman opetussuunnitelman, jonka mukaisesti on laadittu tutkimukseni aineistoon kuuluva oppikirja *Saa laulaa! 1-2*.

Opetushallitus hyväksyi uudet perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 22.12.2014. Näiden perusteiden mukainen opetussuunnitelma otettiin käyttöön vuosiluokkien 1–6 osalta 1.8.2016 (Opetushallituksen säädökset ja ohjeet 2014). Uuden opetussuunnitelman mukaan yhteiselle arvoperustalle, ja yhteiselle käsitykselle oppimisesta, rakentuva perusopetus luo perustan oppilaiden yleissivistykselle (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, s.14). Yhteisistä arvoista mainitaan elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen, ihmisarvon loukkaamattomuus, tasa-arvo ja demokratia (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, s.16). Opetussuunnitelman arvoperusta tiivistyy ihmisyyteen kasvun tukemiseen, jota kuvataan pyrkimyksenä totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, s.15).

Peruskoulun opetussuunnitelma 2014 noudattaa Helsingissä 30. päivänä joulukuuta 2013 annettua lakia perusopetuslain muuttamisesta, jossa eduskunnan päätöksen mukaisesti pykälää 47 a muutetaan siten, että opetuksen järjestäjän tulee edistää kaikkien oppilaiden osallisuutta ja huolehtia siitä, että kaikilla oppilailla on mahdollisuus osallistua koulun toimintaan ja kehittämiseen sekä ilmaista mielipiteensä oppilaiden asemaan liittyvistä asioista. Edelleen lakipykälä sanoo: ”Oppilaille tulee järjestää mahdollisuus osallistua opetussuunnitelman ja siihen liittyvien suunnitelmien sekä koulun järjestyssäännön valmisteluun.” (Laki perustuslain muuttamisesta 1267/2013 § 47).

Viime aikoina koulumaailmassa ja lastentarhoissa voimakkaasti esillä ollut osallistamisen käsite on siis kirjattu perustuslakiin saakka, ja sen mukaan

oppilailla tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa opetussuunnitelmaan. Vuoden 2014 opetussuunnitelmassa asia esitellään paikallisen opetussuunnitelman laatimista koskevilla periaatteilla, joissa erityistä huomiota kiinnitetään oppilaiden ja huoltajien kannalta mielekkäisiin ja monipuolisiin sekä oppilaiden kehitysvaiheen huomioon ottaviin osallistumistapoihin (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, s.10).

Uusi opetussuunnitelma määrittelee musiikin opetuksen tehtäväksi edellytysten luomisen monipuoliseen musiikilliseen toimintaan ja aktiiviseen kulttuuriseen osallistumiseen. Edelleen kehoitetaan ottamaan opetuksessa huomioon oppilaiden musiikillisen kiinnostuksen kohteet sekä muut oppiaineet, koulun ulkopuolella tapahtuva toiminta, eheyttävät teemat, koulun juhlat ja tapahtumat. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, s. 141). Luovuuden merkitystä alkuopetuksen musiikkikasvatuksessa tutkineen Anna Nokelaisen (2016) mukaan vuoden 2014 opetussuunnitelman alkuopetuksen musiikin luovuustekijöiden kartoittamisen tavoitteena on ollut lisätä ymmärrystä luovuuden ilmenemisestä koulun musiikkikasvatuksessa (Nokelainen 2016, s.5).

Musiikin opetuksessa uusi opetussuunnitelma ohjeistaakin käyttämään lauluja, leikkejä, loruja, liikuntaa, soitto- ja kuuntelutehtäviä sekä luomaan tilaisuuksia luovaan toimintaan, jotka aihepiireiltään ja musiikillisilta ominaisuuksiltaan soveltuvat ikäkauteen ja koulun toimintakulttuuriin. Ohjelmiston suunnittelussa kehoitetaan kiinnittämään huomiota myös oppilaiden omiin kulttuureihin ja kulttuuriperinnön vaalimiseen, ja sisällyttämään siihen monipuolisesti erilaista musiikkia mukaan lukien lastenmusiikki sekä mahdolliset oppilaiden omat sävellykset ja musiikkikappaleet. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, s.142). Alkuopetuksen musiikin oppiaineen opetussuunnitelmassa luovuudella on kokonaisuudessaan hyvin keskeinen ja näkyvä rooli (Nokelainen 2016, s.52).

Ohjauksesta, eriyttämisestä ja tuesta musiikin opetuksessa vuosiluokilla 1–2 uusi opetussuunnitelma kehottaa ottamaan työskentelyn suunnittelussa huomioon oppilaiden erilaiset tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Niiden pohjalta

tehdään muun muassa työtapoja, erilaisten välineiden käyttöä ja oppilaiden ryhmittelyä koskevat ratkaisut niin, että myös oppilaita kuullaan. Musiikin opetuksessa luodaan oppimista ja osallisuutta edistäviä yhteismusisoinnin tilanteita ja vahvistetaan näin oppilaan yhteistyötaitoja, itsetuntoa ja oma-aloitteisuutta (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, s.142 – 143).

Musisoinnin suhteen uusi opetussuunnitelma kehottaa kiinnittämään huomiota ryhmän jäsenenä toimimiseen ja myönteisen yhteishengen luomiseen. Keskeisenä sisältönä ovat ilmaisuun ja keksimiseen rohkaiseminen, luontevan hengityksen, äänenkäytön ja laulamisen harjoittaminen sekä käytössä olevien soittimien ja laitteiden tarkoituksenmukainen käsittely (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, s.142).

Erityisesti vuosiluokkien 1–2 musiikin opetuksessa tulisi uuden opetussuunnitelman mukaan pyrkiä siihen, että oppilaat voisivat yhdessä havaita ja kokea, kuinka jokainen on musiikissa ainutlaatuinen ja kuinka musiikillinen toiminta luo parhaimmillaan iloa ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Edelleen musiikin opetuksella ensimmäisellä ja toisella luokalla pyritään opetussuunnitelman 2014 mukaan tukemaan kinesteettisen ja audiitiivisen hahmottamiskyvyn, terveen äänenkäytön sekä myönteisen musiikkisuhteen kehittymistä. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, s.141).

Musiikkikäsitteiden ja ilmaisukeinojen oppimisen perustana vuoden 2014 opetussuunnitelma mainitsee laulamisen, soittamisen, säveltämisen, musiikkiliikunnan ja kuuntelun yhteydessä saadut kokemukset ja niistä keskusteleminen. Oppilaiden luovaa musiikillista ajattelua sekä esteettistä ja musiikillista ymmärrystä edistetään opetussuunnitelman mukaan luomalla tilanteita, joissa oppilaat voivat suunnitella ja toteuttaa erilaisia äänikokonaisuuksia sekä käyttää mielikuvitustaan ja kekseliäisyyttään yksin tai yhdessä muiden kanssa. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, s.141).

3 Musiikin oppikirja työvälineenä

Musiikin oppitunneilla keskeisin kirjallinen oppimateriaali on perinteisesti ollut musiikin oppikirja. Oppikirjalla tarkoitetaan teosta, joka on varta vasten laadittu opetustarkoitukseen (Lappalainen 1992, s.11). Nykyisin paperiset nuotit ovat korvautuneet joissakin määrin digilaitteilla, ja musiikin opetuksessa voidaan hyödyntää erilaisia verkkomateriaaleja. Oppikirjojen teksteistä väitöskirjan kirjoittanut Pirjo Karvosen mukaan paperiset oppikirjat olivat jo vuonna 1995 korjautumassa muilla välineillä kuten elektronisilla teksteillä (Karvonen 1995, s.11). Henna Riihimäen musiikin oppikirjojen muutoksia kartoittaneen pro gradu -tutkimuksen mukaan paperiset musiikin oppikirjat ovat kuitenkin säilyttäneet suosionsa muun opetusmateriaalin rinnalla (Riihimäki 2008, s.16).

Mirjamaija Mikkilä-Erdmannin, Erkki Olkinuoran ja Eija Mattilan (1999) tutkimuksessa todetaan oppikirjoista yleisesti, että oppikirjaa käytetään opetuksen pohjana useammin kuin opetussuunnitelmaa ja että se jopa nähdään konkreettisenä opetussuunnitelmana (Mikkilä-Erdmann, Olkinuora & Mattila 1999, 437). Vaikka tutkimus ei ole tuore, tämä havainto vastaa omaa käsitystäni, jonka olen muodostanut eri opettajainhuoneessa aiheesta keskustellessani. Oppikirjaan tukeudutaan opetuksen suunnittelussa yleisesti, kun taas opetussuunnitelmaa ei ole välttämättä edes luettu. Toisaalta oppikirjat on tehty opetussuunnitelmaa silmällä pitäen. Olkinuoran ym. tutkimuksen mukaan opetussuunnitelmiin liittyvät seikat vaikuttavat opettajien toimintaan paitsi suoraan myös oppikirjojen ja muun opetusmateriaalin välityksellä (Olkinuora, Lappalainen Mikkilä 1992, s.10).

On muistettava, että alkuopetusluokkien musiikin opetuksesta huolehtivat musiikilliselta perehtyneisyydeltään varsin eritasoiset opettajat. Jouni Kuusiston oppimateriaalitutkimuksessa kerrotaan oppikirjasidonnaisuudesta yleisesti, että mitä epävarmempi ja epäpätevämpi opettaja on, sitä todennäköisemmin hän on oppikirjasidonnainen (Kuusisto 1988, s.46). Samassa tutkimuksessa todetaan opettajan kasvavan työmäärän lisäävän oppikirjasidonnaisuutta. Mikäli alkuopetusluokan musiikin opetuksesta vastaa pätevä musiikkipedagogi, voi

oppikirja toimia vain opetussuunnitelman tavoitteista muistuttajana. Turun yliopiston taidekasvatuksen professori Kimmo Lehtosen (2004) mukaan musiikkipedagogin on kyettävä musiikkia käyttämällä luomaan oppilailleen heidän kasvuaan ja kehitystään edistäviä musiikkielämyksiä, joiden kautta oppilaiden on mahdollista käsitellä ja jakaa elämän ongelmia ja ristiriitaisuuksia sekä niihin liittyviä tunteita (Lehtonen 2004, s.13). Vastaavasti opettaja, joka on suorittanut vain pakolliset luokanopettajan koulutusohjelmaan kuuluvat musiikin opinnot, seuraa todennäköisimmin musiikin oppikirjaa orjallisemmin. Laura Siposen mukaan musiikkia kuitenkin opettavat peruskoulussa pääsääntöisesti siihen erikoistuneet opettajat (Siponen 2005, s. 62).

Oman kokemukseni mukaan musiikin alkuopetuksen oppikirjat ovat ensisijaisia opetusmateriaaleja ensimmäisen ja toisen luokan musiikin opetuksessa. Jos luokanopettajan sijaisuutta tehdessäni lukujärjestykseen on kuulunut musiikin opetusta, on sijaistettavan opettajan ohjeistus oppitunnin sisällöksi useimmiten perustunut musiikin alkuopetuksen oppikirjaan. Joskus ohjeistuksena on tosin ollut myös jonkin musiikkiaiheisen videon katselua. Myös Henna Riihimäen pro gradu -tutkimuksen mukaan musiikin opetus on Suomessa oppikirjakeskeistä, ja oppikirja ohjaa ja kontrolloi opetusta (Riihimäki 2008, s.15).

Vaikka alkuopetuksen musiikin oppikirjoja ei ole aiemmin Suomessa juurikaan tutkittu, on Marketta Kosunen (2001) Jyväskylän yliopiston musiikkitieteen laitokselle tekemässään pro gradu -tutkielmassaan tarkastellut musiikin oppikirjojen sisältämiä sukupuolirooleja ja sukupuolistereotyyppioita peruskoulun seitsemännen luokan ja lukion musiikin oppikirjoissa. Hänen mukaansa musiikin oppikirjat voivat sisältää piilo-opetussuunnitelmia esimerkiksi naapurimaista ja sukupuolirooleista (Kosunen 2001, s.5). Kosunen tutkimustulosten mukaan yläasteen musiikin oppikirjoissa esiintyy pääasiallisesti soittavia miehiä ja laulavia naisia roolimallien ollessa sangen perinteisiä: miehet ovat aktiivisia ja voimakkaita, naiset taas herkkiä ja passiivisia (Kosunen 2001, s. 29-30).

Kirjassaan Suomalaisen oppikirjan vaiheita Kaisa Häkkinen määrittelee oppikirjan opetus- ja oppimistarkoituksiin laadituksi teokseksi, joka käsittelee jotakin tiettyä opinalaa (Häkkinen 2002, s.11). Pirjo Karvonen kirjoittaa oppikirjan

olevan esine, jolla on rajallinen laajuus ja tyypillinen, tunnistettava ulkoasu (Karvonen 1995, s.11). Musiikin alkuopetuksen oppikirjat koostuvat pääasiassa lastenlauluista. Laulut on useimmiten kirjoitettu oppikirjoihin sekä nuotteina, että sanoituksina. Nuotinnoksesta käy ilmi kappaleen sävelkulku, ja sanoituksesta sanat. Laulujen lisäksi musiikin alkuopetuksen oppikirjoissa esiintyy runoja, taputusharjoituksia, soittimien esittelyyn tarkoitettuja piirroksia, sekä sanoittamattomia melodianpätkiä, joilla voidaan harjoitella esimerkiksi intervaleja.

4 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tehtävänä on kuvata, analysoida ja tulkita, kuinka perusopetuksen opetussuunnitelmat vaikuttavat musiikin alkuopetuksen oppikirjoihin ja miten musiikin alkuopetuksen oppikirjat ovat muuttuneet peruskoulun alkuajoista vuoteen 2014.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten peruskoulun voimassa oleva opetussuunnitelma heijastuu musiikin alkuopetuksen oppikirjoihin?
2. Minkälaisia muutoksia opetussuunnitelmissa ja oppikirjoissa on musiikin alkuopetuksen suhteen vertailtaessa vuoden 1970 opetussuunnitelmaa vuoden 2014 opetussuunnitelmaan, sekä niiden velvoittamana tehtyjä kahta musiikin alkuopetuksen oppikirjaa?

Hypoteesina voidaan pitää sitä, että voimassa oleva opetussuunnitelma toimii ensisijaisena ohjenuorana oppikirjan tekijöille, sillä voimassa olevan opetussuunnitelman tulisi olla ensisijainen, ja tekijöidensä omien mieltymysten ohella jopa ainoa perusta oppikirjan teon pohjaksi.

Mainittuihin tutkimuskysymyksiin pyritään etsimään vastauksia tarkastelemalla peruskoulun opetussuunnitelmaa vuodelta 1970 ja perusopetuksen opetussuunnitelmaan vuodelta 2014 sekä vertailemalla toisiinsa musiikin alkuopetuksen oppikirjoja *Piiri pieni pyörii* (1975) ja *Saa laulaa! 1-2* (2015).

5 Tutkimuksen toteutus

Tämä tutkimus on kvalitatiivinen aineistolähtöinen sisällönanalyysi, ja sen lähtökohtana on hermeneuttinen lähestymistapa. Ihmistieteellinen perinne syntyi, kun modernia luonnontieteellistä metodologiaa yritettiin soveltaa inhimillisen elämän ilmiöiden tutkimukseen. Ihmistieteellinen metodologia liitetään vahvasti hermeneutiikkaan, joka on lähtöisin 1800-luvulta, jolloin Schleiermacher ja Dilthey pyrkivät luomaan yleisen hermeneutiikan, jonka ensisijaisena tehtävänä oli tarkastella niitä ehtoja, jotka tekevät ymmärtämisen mahdolliseksi. 1900-luvulla ontologiset pohdinnat astuivat hermeneutiikassa etusivulle syrjäyttäen tietoteoreettiset kysymykset. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 32.). Tässä tutkimuksessa inhimillisen elämän tutkittavina ilmiöinä ovat opetussuunnitelmat ja oppikirjat, joiden olemassa oloa ja keskinäisiä suhteita pyritään tutkimaan ja ymmärtämään.

Koska tässä tutkimuksessa tarkastellaan kirjoitettua tekstiä, on hermeneuttinen lähestymistapa tutkimukselle mitä luontevin. Gardamerin mukaan kirjallisen muodon asettama hermeneuttinen tehtävä ei ole niinkään ulkokohtainen tekniikka selvittää kirjamerkkejä, vaan ymmärtää kirjallisesti kiinnitettyä merkitystä oikein. Kun kirjoituksen tehtävä on kiinnittää merkitys yksiselitteisesti, vahvistaa tai todistaa tarkastettavasti oikeaksi, vaatii kirjallinen muotoileminen ja näin syntyneen tekstin ymmärtäminen hermeneuttisen taidon harjoitusta (Gardamer 1986 & 1987, s.139). Tämän tutkimuksen tarkastellessa opetussuunnitelmia ja niiden suhdetta oppikirjoihin, on merkille pantavaa, että myös oppikirjojen tekijät ovat oppikirjoja tehdessään pyrkineet ymmärtämään opetussuunnitelmiin kirjallisesti kiinnitettyjä merkityksiä oikein. Näin ollen tässä tutkimuksessa hermeneuttisen tarkastelun alaisena on myös hermeneuttinen prosessi.

Tässä tutkimuksessa pyritään ymmärtämään toisaalta aineistona olevien opetussuunnitelmien tekstien merkityksiä ja vertaamaan niitä aineistona olevien oppikirjojen sisältöihin. Toisaalta pyritään myös ymmärtämään aineistona olevien oppikirjojen tekstejä ja tarkastelemaan niitä opetussuunnitelmien tarjoamaa kehystä vasten.

5.1. Menetelmät

Kasvatustieteissä ovat perinteisesti olleet metodologisten pohdintojen ja suositusten kohteina kysymykset tutkimustiedon hankinnan ja rakentamisen yleisistä järjestelyistä (Rinne, Kivirauma ja Lehtinen 2015, s.33). Tässä tutkimuksessa kyse on oppikirjatutkimuksesta, jonka tutkimusmenetelmänä on sisällönanalyysi.

Sisällönanalyysi on perinteinen analyysimenetelmä, jota voidaan käyttää monenlaisen laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmänä. Paitsi yksittäisenä metodina, sisällönanalyysia voi pitää myös väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analysointikokonaisuuksiin. Sisällönanalyysin avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta, eikä sitä voida pitää pelkästään laadullisen tutkimuksen analysointimenetelmänä. Tämä tutkimus on laadullinen, mutta aineiston luokittelussa käytetään joissakin määrin myös määrällisiä menetelmiä. Useimmat eri nimillä kulkevat laadullisen tutkimuksen analysointimenetelmät perustuvat tavalla tai toisella sisällönanalyysiin. Tällöin sisällönanalyysillä tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyseja väljänä teoreettisena kehyksenä. (Tuovi ja Sarajärvi 2009, s. 91).

Sandra Mathisonin mukaan sisällönanalyysi on käytännöllinen analysointimenetelmä suoraan ja hienovaraiseen tieteelliseen analysointiin, joka koskee kielen käyttöä, ja sen merkitysten muutoksista suhteessa aikaan (Mathison 2005, s.82 - 83).

Sisällönanalyysissä pyritään luokittelemaan, teemoittelemään tai tyypittelemään aineisto sen jälkeen, kun aineistosta on eroteltu ne asiat, jotka sisältyvät tutkimuksen kannalta kiinnostaviksi. Näistä luokittelua pidetään yksinkertaisimpana aineiston järjestämisen muotona. (Tuovi ja Sarajärvi 2009, s.93). Tässä tutkimuksessa aineistoa on luokiteltu muun muassa laulujen eri tahtilajien ja sävelkorkeuksien vaihtelun mukaan sekä säveltäjien sukupuolen

mukaan. Teemoittelu, joka voi periaatteessa olla luokittelun kaltaista, mutta jossa painottuu mitä kustakin teemasta on sanottu (Tuovi ja Sarajärvi 2009, s. 93), on käytetty vertailtaessa aineistossa esiintyvien laulujen aihepiirejä. Tyypittelyä, jossa esimerkiksi tiettyjen teemojen sisältä etsitään näkemyksille yhteisiä ominaisuuksia ja muodostetaan näistä yhteisistä näkemyksistä eräänlaisia yleistyksiä eli tyyppiesimerkkejä (Tuovi ja Sarajärvi 2009, s.93), on puolestaan tässä tutkimuksessa käytetty opetussuunnitelmien vertailussa, kun niistä on pyritty löytämään toisaalta samankaltaisuutta, ja toisaalta erilaisuutta.

Tutkimuksessa tarkastellaan valtakunnallisten opetussuunnitelmien valossa musiikin alkuopetuksen oppikirjoja. Analyysin tarkoituksena on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi ja Sarajärvi 2009, s.108). Sisällönanalyysi on menettelytapa, jolla voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Tällä analysointimenetelmällä pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus yleisessä ja tiivistetyssä muodossa. Kerätty aineisto saadaan sisältöanalyysillä järjestetyksi johtopäätösten tekoa varten. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, s.103).

Sisällönanalyysi eroaa sisällön erittelystä, vaikka niistä puhutaan useissa lähteissä synonyymeinä. Tuomen ja Sarajärven mukaan sisällön erittelystä tarkoitetaan kvantitatiivista dokumenttien analyysia, jossa kuvataan määrällisesti jotakin tekstin tai dokumentin sisältöä. Sisällönanalyysillä sen sijaan tarkoitetaan pyrkimystä kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, s.105 - 106). Tässä tutkimuksessa on joissakin määrin hyödynnetty määrällisiä menetelmiä sisällön luokittelussa, mutta pääpaino on aineiston sanallisessa kuvaamisessa. Kasvatustieteissä ovat metodologisten pohdintojen ja suositusten kohteina olleet kysymykset tutkimustiedon hankinnan ja rakentamisen yleisistä järjestelyistä (Rinne, Kivirauma ja Lehtinen 2015, s.33).

5.2. Aineisto

Tämän tutkimuksen aineistona ovat kahden perusopetuksen opetussuunnitelmanvoimassa ollessa tehdyt kaksi musiikin alkuopetuksen oppikirjaa. Tarkoituksena on selvittää, miten kulloinkin voimassa oleva musiikin alkuopetusta määrittävä opetussuunnitelma vaikuttaa tuon opetussuunnitelman voimassa ollessa tehtyihin oppikirjoihin ja kuinka musiikin alkuopetuksen oppikirjat ovat muuttuneet peruskoulun alkuajoista vuoteen 2017.

5.2.1 Piiri pieni pyörii

Kansakoulun 1. ja 2. luokalle tarkoitettu oppikirja *Piiri pieni pyörii* ja siihen liittyvä opettajanopas ilmestyivät ensimmäisen kerran vuonna 1964, ja painos oli käytössä vuosikymmenen verran. Peruskoulu-uudistuksen johdosta niistä julkaistiin v. 1975 uudistettu laitos. (*Piiri pieni pyörii* opettajan kirja, Musiikki Fazer, Helsinki, 1975, Offcet Oy, 1975. s.2).

Tutkimuksessani käyttämäni oppilaan kirja on vuoden 1982 painos, ja toisin kuin missään nykyisessä oppikirjassa, sen alkulehdellä kerrotaan hyvin viralliseen sävyyn: *Kouluhallitus on 9.12.1981 hyväksynyt teoksen oppikirjaksi peruskoulun opetussuunnitelmaa noudattavien koulujen 1. ja 2. kouluvuoden musiikin opetusta varten lukuvuosiksi 1982-83, 1983-84 ja 1984-85* (*Piiri pieni pyörii* 1982, s.2).

Oppikirjan kehitysvaiheita tutkinut Antti Lappalainen kirjoittaa teoksessaan *Oppikirjan historia*, että oppikirjan keskimääräinen käyttöikä oli 1990-luvun alussa 3–4 vuotta ja että koventuneen kilpailun ja nopeutuneen kehityksen myötä teosten elinikä on jatkuvasti lyhentynyt (Lappalainen 1992, s.14). Hänen mukaansa vain harvat ja laadukkaat teokset jäävät pitkiksi ajoiksi pysyvään opetuskäyttöön. Yli 20 vuotta opetuskäytössä ympäri Suomea ollut *Piiri pieni pyörii* on siten klassikko oppikirjojen joukossa.

Kirjan *Piiri pieni pyörii* kannessa on piirrettynä käsi kädessä leikkiviä iloisia lapsia. Kannen kuva, niin kuin teoksen muukin kuvitus ja taitto ovat Marja Arvola-Rantasen tekemiä. Kirjassa ei ole sisällysluetteloa, vaan sen ensimmäisellä sivulla on maailman kartta, johon on merkitty ne maat, joista kirjan laulut ovat peräisin. Kuvituksessa esiintyy enimmäkseen ihmisiä. Suuri osa ihmisistä on muista kulttuureista tulleita, ja piirroksat ovat jokseenkin stereotyyppisiä. Kiinalaisille on piirretty riisihatut ja pitkät mustat letit, ja venäläisellä naisella on maatuskahuivi.

Kirjassa on piirrettyjä ihmisiä yhteensä 146. Merkillä pantavaa on, että vain kaksi piirretyistä ihmishahmoista ei hymyile. Sivulla 67 kitaraa soittavan viiksekkään espanjalaismiehen kasvoilta kuvastuu pikemminkin keskittyneisyys ja arvokkuus, ja sivulla 37 lännenmiehen lassoamaksi joutuva intiaani on totinen. Piirrettyjä eläimiä on 57, ja piirrettyjä mielikuvitusolentoja 14. Samoin kuin kirjan ihmishahmot, myös eläimet ja mielikuvitusolennot ovat iloisia ja hymyileviä lukuun ottamatta sivun 102 ilmeetöntä kukkoa ja sivun 107 epäilevän hämmästyneesti katsovaa papukaijaa. Teoksessa on myös yksi valokuva. Se on mustavalkokuva säveltäjä Aulis Sallisesta (s.120). Lisäksi *Piiri pieni pyörii* -teoksessa on kuvattu erilaisia maisemia, koululuokka pulpetteineen, Peppi Pitkätossu, London bridge, Karibian mustia ihmisiä, afrikkalainen alkuasukas Zulu-heimosta, espanjalaisia flamencon tanssijoita, venäläinen balalaikan soittaja, kaksi kirkkorakennusta, Jeesus-lapsi ja enkeli. Myös erilaisista soittimista on piirrettyjä kuvia. Lasten omaan käyttöön tarkoitetut kehärumpu, tamburiini, maracas, penaali (*block*), kulkuset, lautaset, palikat (*claves*), triangeli ja kastanjetit on esitelty omalla aukeamallaan, ja aikuisten soittamat trumpetti, tuuba, fagotti, kontrabasso, piccolohuilu, viulu omallaan. Lisäksi kirjan muissa kuvituskuissa esiintyvät kitara ja balalaikka.

Kirjassa *Piiri pieni pyörii* 13 ensimmäisen laulun sanat on kirjoitettu suuraakkosilla, jonka jälkeen siirrytään pienaakkosiin. Valinta johtuu todennäköisimmin siitä, että kirjan tekijät ovat pyrkineet tukemaan äidinkielen tavoitteita ja lasten lukemaan oppimista ja kirjaimien tunnistamista. Sanoja ei ole kuitenkaan tavutettu tavuviivoin.

Lastenlauluja on mahdollista luokitella aihepiireittäin. Laulut voivat kertoa esimerkiksi eläimistä, ammasteista tai kulkuneuvoista. *Piiri pieni pyörii* sisältää eniten eläinaiheista laulua, joita on 17. Eläinlaulut painottuvat kirjan alkupuolelle, joka saattaa johtua siitä, että tekijät ovat arvelleet eläinlaulujen kiinnostavan lapsia erityisesti siinä ikävaiheessa, kun koulunkäynti on juuri aloitettu. Toiseksi eniten on lauluja vuodenaajoista. Niitä on 12. Joululauluja on 11, ja tekijöiden itsensä hengellisiksi luokittelemia lauluja seitsemän. Tämän lisäksi viidessä joululaulussa on vahva hengellinen lataus. Esimerkiksi laulun Joulupuu kolmannessa säkeistössä lauletaan: ”Kiitos sulle Jeesuksemme, kallis Vapahtajamme” (*Piiri pieni pyörii*, s.147). Loput kuusi joululaulua ovat maallisempia, ja niiden aihepiiri koostuu tontuista, joulupukista ja joulun maallisesta juhlinnasta. Jos hengellisiksi lauluiksi lasketaan myös hengellisen sävyn omaavat joululaulut, sekä laulu nimeltä *Koska meitä käsketään*, josta enemmän tutkimuksen analyysi-osiossa, on hengellisten laulujen määrä kirjan toiseksi korkein, 13. Leikkilauluja, joihin olennaisesti liittyy jokin strukturoitu leikki (esimerkiksi *Elefanttimarssi*, *Piiri pieni pyörii*) on kahdeksan. Lauluja, joissa kerrotaan muista maista tai kulttuureista, on kahdeksan. Vastaavasti Suomesta kotimaana kertovia lauluja on kaksi. Kehtolauluja on neljä, ja ammasteista kertovia lauluja viisi. Ammasteista kertovissa lauluissa kuvataan nuohoojan, merimiehen ja paimenen ammatteja.

5.2.2 Saa laulaa! 1-2

Saa laulaa! 1-2 ilmestyi vuonna 2015. Kustannusyhtiö Otava kertoo verkkosivuillaan kirjan perustuvan vuoden 2014 opetussuunnitelmaan ja etenevän aukeama aukeamalta siten, että kaikki opetussuunnitelman perusvaatimukset tulevat opetetuiksi. Kirjan tekijöitä ovat Aira Arola, Taina Huttunen, Hannu Jokelainen, Ismo Koskela, ja kuvituksen osalta Harri Tarkka.

Toisin kuin *Piiri pieni pyörii*, kirja *Saa laulaa! 1-2* alkaa sisällysluettelolla, josta käy ilmi kirjan rakenne. Samalla selviää, mitä on tarkoitus oppia. Sisällysluettelo on yksinkertaisuudessaan nerokas verrattuna *Piiri pieni pyörii* -teoksen sisällysluettelemattomuuteen: siitä käy kootusti ilmi, mitä alkuopetuksen musiikin

sisältöjä kirjassa opetetaan. Luovuuden merkitystä alkuopetuksen musiikkikasvatuksessa tutkineen Anna Nokelaisen (2016) tutkimusaineistoon kuuluivat hänen tutkimuksensa aikaan vielä keskeneräiset *Saa laulaa 1-2!* opettajan kirja ja oppilaan kirja. Hänen mukaansa kirjat on rakennettu niin, että niissä on useita yksittäisiä tuokioita, ja oppituokioon sisältyy aina yksi opetettava laulu nuotteineen sekä erilaisia pienempiä tehtäviä ja harjoituksia. Yhdellä oppituokiolla on mahdollista toteuttaa kaikkia kyseisen tuokion tehtäviä, mutta opettaja voi kirjantekijöiden mukaan myös valita ryhmälleen sopivia yksittäisiä harjoituksia. (Nokelainen 2016, s.59-60). Nokelaisen kuvaus on paikkansa pitävä myös valmista *Saa laulaa! 1-2* oppilaankirjaa tarkasteltaessa.

Saa laulaa! 1-2 on jaettu ensimmäisen ja toisen luokan kokonaisuuteen, jotka kumpikin on edelleen jaettu neljään eri osioon. Osiot etenevät aihepiiriensä puolesta vuodenaikojen kierron mukaisesti siten, että kesän ja syksyn osiot käydään läpi syyslukukaudella, ja talven ja kevään osiot kevätlukukaudella. Kunkin osion alussa kerrotaan ne tavoitteet, joita sen aikana olisi tarkoitus oppia. Osion puolella välissä on sivu, jossa tavoitteista muistutetaan kysymällä, ovatko ne täyttyneet. Kahdessa ensimmäisessä osiossa laulujen sanat on tavutettu tavuviivoilla. Samoin kahdessa ensimmäisessä osiossa on tavutettu suurin osa muusta tekstistä, kuten piirroshahmojen puhekuilien sisältö, sekä osion tavoitteet ja niiden tarkistus. Tavutuksesta luopuminen kahden osion jälkeen kieli siitä, että tekijät uskovat tavuviivojen jäävän tarpeettomiksi ensimmäisen luokan syyslukukauden jälkeen.

Kirjan *Saa laulaa! 1-2* kokonaan piirroksista koostuvassa kuvituksessa esiintyy pääasiallisesti eläinhahmoja. Eläimiä kuvaavia piirroksia on 238. Mielikuvitushahmojakin on 49: peikkoja, tonttuja, keijuja, merenneito ja Ahti, robotti, lumiukko, pääsiäisnoita ja eläviä pölypalleroita. Kuvia ihmisistä on 60, joista 53 näyttää etniseltä taustaltaan valkoihoisilta eurooppalaisilta. Lisäksi Intiaanin kehtolaulun viereisessä piirroksessa on kuvattuna kaunis nuori intiaaninainen ja hänen vauvansa. Maria Cobacabanasta -laulun yhteydessä on kuva latinoperäisestä lapsesta, jolla on yllään likainen riepu. Piirroskuvastoa ovat myös tiernapojat, erilaiset maisemat, sekä havainnollinen tähtikartta, josta käyvät ilmi Ison ja Pienen karhun tähtikuviot.

Kirjassa seikkailee kaksi piirroshahmoa, jotka antavat puhekuplissa ohjeita tai selityksiä sekä ajatuksia pohdittavaksi. Hahmot ovat silmälasipäinen ruskea koira, sekä vaaleanpunainen kissa. Puhekuplissa lukee esimerkiksi ”Täs-sä o-vat lau-lun sa-nat. Lau-lu ker-too ta-ri-nan.” tai ”Mitkä olivat lempilaulujasi tässä jaksossa?” Hahmot antavat myös ulkomusiikillisia tehtäviä, kuten ”Lu-et-te-le pa-ril-le-si vii-kon-päi-vät.” Hahmoille ei ole annettu nimiä.

Saa laulaa! 1-2 esittelee myös soittimia piirroksin. Esitellyksi tulevat rytmimuna, marakassi, tamburiini, matala rumpu, kellopeli, djembe, triangeli, kapulat, guiro, kantele, putkipenaali ja bongorummut. Nuotinnosten vieressä on esimerkkejä sovituksista mainituille soittimille rytminuotituksineen.

6 Tutkimustulokset ja niiden tulkintaa

Tässä tutkimuksen osiossa verrataan oppikirja-analyysin pohjaksi ensin toisiinsa vuosien 1970 ja 2014 opetussuunnitelmia niiden sisältämien opetusmenetelmien ja termistön suhteen. Seuraavaksi tarkastellaan muutoksia opetussuunnitelmien lauluohjelmistojen suosituksissa sekä niiden heijastuvuutta tutkimusaineistona oleviin oppikirjoihin. Erityisesti muutoksia peilataan kansainvälisyyden ja kotimaisuuden, sekä laulujen hengellisyyden katsontakannasta. Luvussa 6.4 tarkastellaan kahta eri suomennosta tunnetusta ulkomaalaisesta lastenlaulusta. Suomennoksista toinen löytyy *Piiri pieni pyörä* -teoksesta, ja toinen *Saa laulaa! 1-2*:sta, ja niitä vertailemalla voidaan ymmärtää tutkittavana olevien opetussuunnitelmien painotuksellisia eroavaisuuksia. Edelleen luvussa 6.5 tarkastellaan aineistona olevien oppikirjojen sisältöjen eroavaisuuksia vasten niiden julkaisuaikojen välissä tapahtunutta muutosta diskursseissa. Tämän jälkeen kiinnitetään huomiota kirjojen sisältämien laulujen eroavaisuuksiin niiden helppouden ja kiinnostavuuden suhteen, ja lopuksi vertaillaan kirjojen *Piiri pieni pyörä* ja *Saa laulaa! 1-2* lähestymistapaa musiikin opettamiseen yleisesti, muun muassa rytmien ja intervallien suhteen.

6.1 Opetussuunnitelmien opetusmenetelmien ja termistön vertailua

Peruskoulun voimassa oleva opetussuunnitelma näyttäisi vaikuttavan musiikin alkuopetuksen oppikirjoihin joissakin määrin, kuitenkin vähemmän kuin olisi ollut oletettavaa. Itse opetussuunnitelma on sekin muuttunut musiikin alkuopetuksen osalta verrattain vähän. Vertailtaessa Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintöä vuodelta 1970 Peruskoulun opetussuunnitelman perusteisiin 2014 voidaan todeta, että suurin osa vuoden 1970 tavoitteista musiikin opetuksen osalta on tavalla tai toisella sisällytetty vuoden 2014 suunnitelmaan.

Kun esimerkiksi vuonna 1970 musiikin opetuksen eräinä tavoitteina oli totuttaa oppilaat yhteistoimintaan musiikin parissa koulussa ja koulun ulkopuolella, sekä

ohjata oppilaat harrastamaan musiikkia myös koulunkäynnin päätyttyä (peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II, s.274), on vuonna 2014 musiikin opetuksen eräinä tehtävänä luoda edellytykset monipuoliseen musiikilliseen toimintaan ja aktiiviseen kulttuuriseen osallisuuteen, ja luoda pohjaa musiikin elinikäiselle harrastamiselle (Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2014, s.141).

Musiikin termistö on tutkittavien opetussuunnitelmien välillä hiukan muuttunut. Sanastoa on pyritty suomenkielistämään ja täsmentämään. Kun 1970 lueteltiin musiikin osatekijöinä sävellyksen tempoa, soittimien värisävyjä, dynamiikkaa, rytmiä ja melodiaa, sekä muotorakennetta (peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II, s.283), on vuoden 2014 opetussuunnitelmassa lueteltu ensin peruskäsitteiden tasoina kesto, voima ja väri, jonka jälkeen, osaamisen kehittyessä, käsitteistöä laajennetaan musiikkikäsitteisiin rytmi, melodia, dynamiikka, sointiväri, harmonia ja muoto (peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2014, s.142). Mainituista käsitteistä vain rytmi ja melodia ovat pysyneet kieliasultaan muuttumattomina. Tempo on suomentunut kestoksi, musiikin värisävy jakautunut alkuun pelkäksi väriksi, sittemmin sointiväriksi. Dynamiikka on suomentunut voimaksi, josta tosin osaamisen kehittyessä erotetaan jälleen omaksi käsitteekseen dynamiikka. Muotorakenne on pelkistetty muodoksi. Harmoniaa ei vielä vuoden 1970 opetussuunnitelmassa mainita ollenkaan musiikin osatekijöitä käsitteellistettäessä.

6.2 Lauluohjelmiston kotimaisuus vs. kansainvälisyys opetussuunnitelmissa ja oppikirjoissa

Musiikkituntien ohjelmistosuosituksissa on tapahtunut muutoksia. Kokonaan pois ovat jääneet suositukset virsien ja hengellisten laulujen sisällyttämisestä oppituntien lauluohjelmaan (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II, s.274). Tilalle on tullut uutena asiana vuonna 2014 ohjelmiston suunnittelussa

huomion kiinnittäminen myös oppilaiden omiin kulttuureihin ja kulttuuriperinnön vaalimiseen (Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2014, s.142).

Opetussuunnitelma siis kiinnittää nyt huomiota siihen, että suomalaisessa alkuopetusluokassa voi olla oppilaita, jotka tulevat erilaisista kulttuuriperinteistä. Näin ei ollut vuonna 1970, jolloin erityistä huomiota kiinnitettiin oman maan musiikkikulttuuriin (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II, s.274). Inkeri Ruokosen mukaan monikulttuurisissa alkuopetusryhmissä olisi syytä ottaa huomioon, että lasten omista kulttuuritaustoista tulevat asteikot, kuten esimerkiksi arabialainen *magam*-asteikko mikrintervalleineen tai intialaiset *raga*-asteikot, voivat olla lapsille paljon tutumpia laulaa kuin länsimainen duuri- tai mollitonaliitteettia ilmentävä lastenlaulu (Ruokonen 2016, s.39). Sekä *Piiri pieni pyörii*, että *Saa laulaa! 1-2* sisältävät vain länsimaisella asteikolla sävellettyjä lastenlauluja.

Nuotinnoksissa on yleisenä tapana merkitä nuottien yläpuolelle oikeaan laitaan teoksen säveltäjän nimi, ja mikäli tekijä ei ole tiedossa, voidaan samaan paikkaan kirjoittaa jotakin muuta, josta ilmenee selventävää tietoa sävellyksen synnystä. Varsin usein säveltäjän kohdalla lukee esimerkiksi trad. joka tarkoittaa tradition mukainen, perinteinen. Laulun sanoittajan nimi, mikäli se on tiedossa, on tapana kirjoittaa viimeisen säkeistön jälkeen. Mikäli kyseessä on käännöskappale, sanoittajan kohdalla kerrotaan suomenkielisten sanojen tekijä, mutta ei alkuperäistä sanoittajaa. Nuotinnos tehdään perinteisesti vain ensimmäisestä säkeistöstä.

Piiri pieni pyörii -oppikirjassa merkitsemiskäytäntö sellaisille kappaleille, joiden tekijä ei ole tiedossa, on erityisen kirjavaa, ja siksi vaikeasti luokiteltavissa. Esimerkiksi ranskalaisista laulelmista, joiden tekijä ei ole tiedossa, *Piiri pieni pyörii* käyttää neljää erilaista merkintätapaa. Teoksesta löytyy ranskalainen ketjulaulu, ranskalainen sävelmä, ranskalainen piirilaulu, sekä kaksi ranskalaista lastenlaulua. Lisäksi kirjassa käytetään perinnelauluista määritelmiä kehtolaulu, joululaulu, kansansävelmä, leikkilaulu, tanssilaulu ja markkinahuuto. Käytän selvyyden vuoksi jatkossa kaikista edellä mainituista luokituksista nimeä kansanlaulu.

Piiri pieni pyörii -teoksessa on yhteensä 112 nuotinnettua laulua, joista 34 suomalaista ja 78 ulkomaalaista. Suomalaisista kappaleista 34 on kansanlauluja, ja 16:lle on merkitty suomalainen säveltäjä. Marjatta Pokelan teoksia kirjaan on nuotinnettu kolme. Loput 13 suomalaisen säveltäjän laulua ovat miesten säveltämiä.

Piiri pieni pyörii -kirjassa on kansanlauluja Saksasta 8, Englannista 7, Amerikasta 7, Ranskasta 5, Ruotsista 4, Espanjasta 3, Tšekkoslovakiasta 2, unkarista 2. Itävallasta, Italiasta, Jugoslaviasta, Sveitsistä, Irlannista, Puerto-Ricosta, Kiinasta, Venäjältä ja Chilestä on yksi kansanlaulu kustakin. Yksi laulu on merkitty leikkilauluksi Väli-Amerikasta valtiota nimeämättä.

Saa laulaa! 1-2 -kirjassa on nuotinnokset 74 laulusta, joihin on kirjattu suomalainen säveltäjä. Näistä 49 on miehen sävellyksiä, ja 25 naisen. Lisäksi nuotinnos on kirjoitettu 18 lauluun, joiden tekijä ei ole tiedossa. Suomen ulkopuolelta tulevista kansansävelmistä yksi on Israelista, Brasiliasta, Unkarista, Vietnamista ja Tansaniasta. Lisäksi yksi laulu on luokiteltu ranskalaiseksi lastenlauluksi. Tunnetun lastenlaulun Leijonanmetsästys tekijä on tuntematon, ja mitä suurimmalla todennäköisyydellä ei suomalainen. Luokituksella suomalainen kansanlaulu on kolme nuotinnosta. Todennäköisimmin suomalaisia sävellyksiä nimikkeen ”trad.” alla on seitsemän (esim. Litra mansikoita s.80 ja Juokse kellokas s.118, johon on merkitty Joiku Utsjoelta).

Nuotinnettujen laulujen lisäksi *Saa laulaa! 1-2* -kirjassa on laulut Yöjuna Rovaniemelle (säv. Sampo Haapaniemi ja Markus Koskinen, sanat Markus Koskinen) s.40 – 41, Ole mulle kaveri (säv. Jukka Siikavire, san. Juice Leskinen) s.92 – 93.

Tämän tutkimuksen aineistona olevien musiikin alkuopetuksen oppikirjojen perusteella opetussuunnitelmien ohjeistus laulettavien laulujen alkuperän suhteen ei näy. *Piiri pieni pyörii*ssä on yhteensä 112 nuotinnettua laulua, joista 34 (30%) suomalaista ja 78 (70%) ulkomaalaista. *Saa laulaa! 1-2* -kirjassa on yhteensä 96 nuotinnosta, joista suomalaisia on 80 (83%) ja ulkomaalaisia 10

(10%). Jäljelle jäävien kuuden laulun alkuperämaa ei ole tiedossa. Näin ollen *Saa laulaa! 1-2* sisältää huomattavissa määrin enemmän oman maan musiikkikulttuuria kuin *Piiri pieni pyörii*, vaikka niitä laadittaessa voimassa olleiden opetussuunnitelmien perusteella voisi olettaa päinvastaista. Tosin on mahdollista pohtia, voisiko nykyisessä suomalaisessa monikulttuurisessa yhteiskunnassa myös muualta tuleva musiikki olla oman maan musiikkikulttuuria. Kuitenkin, vaikka näin asiaa lähestyisi, muuttaisi se kirjan musiikkiohjelmistoa yhä vain enemmän oman maan musiikkikulttuuria sisältäväksi.

Vaikka *Piiri pieni pyörii* ei vastaa valmistumisensa aikaan voimassa ollutta opetussuunnitelmaa kiinnittämällä erityistä huomiota oman maan musiikkikulttuurin, heijastelee se lauluohjelmistonsa suhteen monilta muita osin vuoden 1970 opetussuunnitelmaa. Voimakkaimmin lauluohjelmisto tukee opetussuunnitelman ohjeistusta tukea ja elävöittää muiden koulun oppiaineiden opetusta nimenomaan maantiedon opetusta silmällä pitäen. Tästä ovat osoituksena jo mainitut maailman kartta, sekä laulujen alkuperän kansainvälisyys.

6.3 Hengelliset laulut oppikirjoissa

Hengellisten laulujen ja virsien osalta erot kirjoissa *Piiri pieni pyörii* ja *Saa laulaa! 1-2* vastaavat niitä tehtäessä voimassa olleiden opetussuunnitelmien ohjeistuksia selkeästi. *Saa laulaa! 1-2* sisältää vain kaksi selkeästi hengellistä laulua, joissa mainitaan Jeesus tai Jumala (*Lensi maahan enkeli* ja *On lapsi syntynyt meille*), sekä yhden, jossa kerrotaan Itämaan miehistä ja seimessä makaavasta joulun lapsesta (*Paimentyttö*). Virsiä *Saa laulaa! 1-2* ei sisällä ainuttakaan. Vastaavasti *Piiri pieni pyörii* sisältää kaksitoista selkeästi hengellistä laulua, joiden keskeinen sanoma on kertoa raamatun tapahtumista tai ylistää Jumalaa. Joukossa on kolme hengelliseksi neekerilauluksi määriteltyä kappaletta, sekä kaksi virttä (*Suvivirsi* ja *Enkeli taivaan*).

Suvivirren puuttuminen *Saa laulaa! 1-2*:sta on sikäli merkillepantavaa, että Suvivirrestä käytiin vuonna 2002 *Opettaja*-lehden artikkelista alkunsa saanut suuri yhteiskunnallinen keskustelu, jossa Suvivirren laulamisesta tai laulamatta jättämisestä suomalaisten koulujen ja päiväkotien kevätjuhlien yhteydessä esitettiin voimakkaita mielipiteitä. Keskustelu päättyi opetusministeriön hallintojohtajan Håkan Mattlinin puheenvuoroon, jossa hän vakuutti, että ministeriössä valmisteilla olevaan uskonnonvapauslainsäädännön uudistukseen ei kuulu uskonnon harjoittamisen kieltämistä koulujen toiminnassa, eikä se näin ollen edellytä uskonnollisen ohjelman muuttamista koulujen juhlissa (Leppänen 2010, s.164). Suvivirttä siis lauletaan edelleen päiväkotien ja koulujen kevätjuhlissa, mutta *Saa laulaa! 1-2* ei sisällä sen nuotinnosta.

6.4 Koska meitä käsketään ja Tuiki tuiki tähtönen

Musiikin alkuopetuksen oppikirjojen sisältö on tutkimukseni mukaan muuttunut 40 vuodessa jokseenkin vähän. *Saa laulaa! 1-2* ja *Piiri pieni pyörii* sisältävät esimerkiksi viisi samaa nuotinnosta. Kummassakin kirjassa on nuotit kappaleista *Autiomaa*, joka on israelilainen kansansävelmä, *Elonkorjuu*, joka on unkarilainen kansansävelmä, ruotsalaisen Margit Holmbergin säveltämä *Peikkoäidin kehtolaulu*, johon suomenkieliset sanat on kirjoittanut Sauvo Puhtila, *Mokkasiinit*, jossa kummassakin kirjassa on laulun alkuperästä kertovaan kohtaan kirjoitettu *intiaanilaulu*, sekä ranskalainen lastenlaulu, jossa kirjassa *Piiri pieni pyörii* on J. F. Granlundin suomenkieliset sanat nimenään *Koska meitä käsketään*, ja kirjassa *Saa laulaa! 1-2* Maisa Krokforsin suomenkieliset sanat nimenään *Tuiki tuiki tähtönen*.

Vaikka sisältö on pysynyt laulujen osalta samankaltaisena, on muutostakin tapahtunut. Merkillepantavaa on, että vuosien 1970 ja 2014 opetussuunnitelmien perusteella tehdyistä musiikin alkuopetuksen oppikirjoista löytyy kummastakin sama edellisessä kappaleessa mainittu laulu, jonka suomenkielinen sanoitus niin konkreettisesti heijastelee voimassa olleen opetussuunnitelman painotuksia.

Kyseessä on laajalle levinnyt ranskalainen lastenlaulu, jonka englanninkielinen versio on nimeltään *Twinkle, twinkle, little star*. Wikipedia määrittelee kappaleen monissa maissa tunnetuksi lastenlauluksi, jonka englanninkielisessä versiossa on yhdistetty ranskalainen laulu *Ah! Vous dirai-je, Maman* (Ah! Kertoisinko sinulle, äiti?) vuodelta 1761 ja englantilainen runo, Jane Taylorin kirjoittama *The Star* (Tähti). *The Star* ilmestyi vuonna 1806 Jane Taylorin ja hänen sisarensa Ann Taylorin kokoelmassa *Rhymes for the Nursery*. (Wikipedian Tuiki tuiki tähtönen - sivu 9.3.2017).

Sirpa Törmän mukaan ihmiskäsityksen muutos opetussuunnitelmatekstien historiassa kytkeytyy yhteiskunnallisiin muutoksiin sekä totuus- ja moraalikäsitteiden muutokseen (Törmä 2003, s.85). *Twinkle, twinkle, little starin* erilaisten suomenkielisten versioiden tarkastelussa ja niiden vertaamisessa opetussuunnitelmiin on useita kiinnostavia katsantokantoja, joissa Törmän ajatus konkretisoituu.

Kirjassa *Piiri pieni pyörii* laulu on nimeltään *Koska meitä käsketään*, ja sen suomenkieliset sanat ovat Juhana Fredrik Granlundin:

*Koska meitä käsketään
mielessämme pitämään
opetukset, jotka meitä
ohjaa tiedon taidon teitä,
niin me kaiken ikämme
muistissa ne pidämme.*

*Ahkerat ja siivot me
aina olla tahdomme,
nöyrät myös ja kuuliaiset,
Luojaamme luottavaiset,
joka ain, on armostaan
valmis avun antamaan.*

*Pikku taulut, kirjaset
meille ovat mieluiset:
Niistä monet opit saamme,
tuta myöskin Jumalaamme,
Tätä koulu tarkoittaa,
tähän meitä kasvattaa.*

Granlundin sanoituksessa teroitetaan tottelevaisuutta ja kuuliaisuutta, sekä luottamusta jumalaan. Laulussa kerrotaan lasten oppivan ja muistavan asioita, koska heitä käsketään tekemään niin. Yksinkertaisin ja ilmeisin katsontakanta laulun suomenkielisten versioiden vertailussa opetussuunnitelmien suhteen on hengellisyys. Vuoden 1970 opetussuunnitelmassa alkuopetuksen lauluohjelmiston sisällöksi on mainittu virsiä ja hengellisiä lauluja (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II, s. 274), kun vuoden 2014 opetussuunnitelmassa virsiä ja hengellisiä lauluja ei mainita ollenkaan. Näin ollen *Piiri pieni pyöriin* suomennos myötäilee vuoden 1970 opetussuunnitelmaa mitä selkeimmin.

Kirjassa *Saa laulaa!* 1-2 sama laulu on Maisa Krokforsin sanoittamana *Tuiki, tuiki tähtönen*:

*Tuiki tuiki tähtönen,
iltaisin sua katselen.
Korkealla loistat vaan,
katsot alas maailmaan.
Tuiki tuiki tähtönen,
iltaisin sua katselen.*

*Kaikki lapset maailman
tähtösiä katsovat.
Miettivät, miks loistaa ne,
maahan asti valaisee.
Kaikki lapset maailman
tähtösiä katsovat.*

Krokforsin versiossa kerrotaan, kuinka kaikki maailman lapset katselevat tähtiä miettien, miksi ne loistavat. Jumalaa ei mainita. Näin ollen sanoitus mukailee vuoden 2014 opetussuunnitelman osiota 2.2 *Perusopetuksen arvoperusta*, jossa mainitaan, että oppilaita tuetaan rakentamaan omaa arvoperustaansa, ja että avoin ja kunnioittava suhtautuminen kotien erilaisiin uskontoihin, katsomuksiin, perinteisiin ja kasvatusnäkemyksiin on rakentavan vuorovaikutuksen perusta (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, s. 15). Sillä, että kaikki maailman lapset katselevat tähtiä ihmetellen niiden olemassaolon ja olemuksen syytä, on voimakas erilaisiin katsomuksiin hyväksyvästi suhtautuva sävy. Ei ole yhtä oikeaa ajattelutapaa ja lähtökohtaa maailman ymmärtämiseen, vaan näkemyksiä on useita, ja ne ovat samanarvoisia.

Toinen katsontakanta *Twinkle, twinkle, little star*in suomenkielisten versioiden tarkastelemiseksi opetussuunnitelmien näkökulmasta on edellistä hiukan monimutkaisempi, mutta ilmeisen johdettavissa. Granlundin sanoituksessa kehoitetaan tottelevaisuuteen, nöyryyteen ja kuuliaisuuteen, sekä mainitaan lasten oppivan ja muistavan asioita, koska heitä käsketään tekemään niin. Varmimmaksi vakuudeksi laulu loppuu sanoihin ”Tätä koulu tarkoittaa, tähän meitä kasvattaa” (Piiri pieni pyörii 1982, s.63). Samoin vuoden 1970 opetussuunnitelmassa oppimistapahtumat ja koulunkäynti esitetään hyvin opettajajohtoisina tapahtumina huolimatta siitä, että pyrkimys

oppilaskeskeisyyteen on jo alkanut. Nöyryyttä, tottelevaisuutta ja opettajan aseman erilaisuutta verrattuna vuoden 2014 opetussuunnitelmaan ilmentää myös huomion kiinnittäminen virheisiin. ”Jos oppilaat laulavat jonkin kohdan väärin, on virhe korjattava ennen kuin se ehtii painua mieleen” (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II, s.278). Edelleen vuonna 1970 opetuksessa edettiin kuin Granlundin runouden jämäkkyydellä, korostetun kronologisesti ja konstruktivistisesti rakentaen: ”Kun oppilaat ovat oppineet varmasti ja itsenäisesti laulamaan yksinkertaisia lauluja, voidaan heitä pitää kypsinä kaksiaänisen laulun kokeiluun” (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II, s.278).

Komiteamietinnön ensimmäisessä osassa puhutaan uudesta ajattelusta, jossa opetusmenetelmän käsite korvataan oppilaskeskeisemmällä käsitteellä *työtapa*. Tällä tarkoitetaan opettajan ja hänen käyttämänsä metodin osuutta opetustapahtumassa korostavan käsitystavan opetustapahtumasta vaihtumista sellaiseen, jossa opettajan rinnalla myös oppilailla on opetustapahtumassa tärkeä sija sekä aloitteentekijänä että vastuun kantajina (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I, s.105). Huolimatta uudesta ajattelusta, on opettaja vielä vuoden 1970 opetussuunnitelmassa opetustapahtuman keskiössä. Vaikuttaisi siltä, että oppilaiskeskeisyyden ihanne on vuoden 2014 jalostunut siten, että lapsi on yhä selkeämmin keskiössä. Samalla oppilaskeskeisyys on terminä vanhentunut, ja sen tilalle on tullut uusi käsite: oppilaan osallistaminen.

Edellisessä kappaleessa esitettyä johtopäätöstä perustelen seuraavalla äänenmuodostuksen opettamisesta kertovasta esimerkillä. Vuoden 1970 opetussuunnitelmassa kerrotaan kauniisti soivan lauluäänen perusedellytykseksi sen, että opettaja luomalla viihtyisyyttä saa jännityksen laukeamaan (Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II, s.280). Vastaavasti vuoden 2014 opetussuunnitelmassa kerrotaan, että musisoinnissa kiinnitetään huomiota ryhmän jäsenenä toimimiseen ja myönteisen yhteishengen luomiseen (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, s.142). Vuonna 1970 opettaja on opetustapahtumassa subjekti, kun vuonna 2014 tehdään yhdessä. Vaikka kumpikin opetussuunnitelma puhuu samasta asiasta, ja erot sanavalinnoissa ovat pieniä, voidaan vuoden 2014 opetussuunnitelman katsoa

jalostuneen opettajakeskeisyydestä ja opettajasta lähtevästä ajattelusta lähemmäksi oppilaasta lähtevään ja yhteisöllisyyteen pyrkivää ajattelua.

Tekstien tutkimukseen perehtyneen Pirjo Hiidenmaan mukaan tarve uudelle käännökselle syntyy kieliympäristön muuttuessa. Hänen mukaansa käännökset ja niiden kautta tulevat kulttuurikontaktit ovat osa tekstimaailmaamme, ja olemme tekemisissä suomenkielisten tekstien ja käännösten kautta yhä monipuolisemmin vieraiden kulttuurien kanssa (Hiidenmaa 2004, s.100 – 102). *Twinkle twinkle little starin* suomenkielisten sanoitusten suhteen tarve uudelle käännökselle ei ole syntynyt niinkään kieliympäristön, vaan kulttuurisen ympäristön muuttuessa.

6.5 Diskurssien muutokset ja poliittinen korrektaus

Musiikissa soi maailman kulttuurien rikkaus ja musiikki on tie maailmankuvan avartamiseen (Ruokonen 2001, s.134). Vertailtaessa musiikin oppikirjojen *Piiri pieni* pyörii ja *Saa laulaa! 1-2* merkintätapaa tuntemattoman tekijän säveltämien laulujen alkuperästä, voidaan huomata sen, mikä on poliittisesti korrektia, eli mikä on muuttunut puhetapojen muuttumisen myötä vuosien 1981 ja 2014 välillä. Kun vielä 1981 oli poliittisesti korrektia luonnehtia joitakin kappaleita hengellisiksi neekerilauluiksi, ei sellainen enää vuonna 2014 ole mahdollista. Sitä vastoin Pohjois-Amerikan alkuperäisväestöstä käytetty nimitys on vielä pysynyt samana. Laulu nimeltä *Mokkasiinit* on mainittu intiaanilauluksi sekä vuonna 1982 (*Piiri pieni* pyörii 1982, s.54), että vuonna 2014 (*Saa laulaa! 1-2*, s.86).

Merkintätapaa voidaan pitää poliittisesti korrektina, sillä myös englanninkielisessä tutkimuksessa Pohjois-Amerikan alkuperäisväestöstä käytetään muiden ilmaisujen ohessa nimitystä intiaani. Kirjassaan *American Indian ethnic renewal: Red power and the resurgence of identity and culture* Joane Nagel kirjoittaa etnisen terminologian olevan luonteeltaan monisyistä ja hienovaraista, ja että Amerikan alkuperäisväestön lisäksi puhutaan muun muassa intiaaneista ja Amerikan intiaaneista. Samalla Nagel kuitenkin muistuttaa, että ennen kontaktia eurooppalaisten kanssa tämä väestö ei ollut

yhtenäinen ryhmä, joka olisi kokenut kuuluvansa yhteen rotuun, ryhmään tai kansaan. (Nagel 1997, xi,3.).

Oppikirjat muovaavat asenteita paitsi tekstillään, myös kuvituksellaan. Mirjamaija Mikkilä-Erdmannin, Erkki Olkinuoran ja Eija Mattilan tutkimuksessa kerrotaan, että vaikka oppikirjojen tekstityyli on neutraali faktakirjoitus, ottaa se tekstillään, kuvituksellaan ja tehtävillään kantaa siihen, mitä ja miten tulee oppia (Mikkilä-Erdmann, Olkinuora & Mattila 1999, 436–437). Kuvituksensa puolesta *Saa laulaa! 1-2* ei huomioi erilaisista kulttuuriperinteistä tulevia oppilaita. Kuudestakymmenestä piirretystä ihmishahmosta 53 näyttää etniseltä taustaltaan valkoihoiselta eurooppalaiselta. Muista kulttuureista tulleista hahmoista yksi on kaunis Pohjois-Amerikan alkuperäisväestöön kuuluva nuori äiti, joka on keinuttaa varpaaseensa sidotun narun avulla puusta roikkuvassa kehdossa nukkuvaa vauvaansa. Kuvan vieressä on nuotinnos laulusta *Intiaanin kehtolaulu*. Toinen etniseltä taustaltaan ei-eurooppalainen hahmo on kuvattu *Maria Cobacabanasta* -laulun yhteydessä. Siinä likaiseen riepuun pukeutunut etelä-amerikkalainen tyttö leikkii slummilta näyttävässä ympäristössä. Kirjan ainut afrikkalaisen näköinen ihmishahmo on Tiernapoikien Muriaanien kuningas. Kaikki varsinaisissa opetustarkoitukseen piirretyissä kuvissa, joissa esimerkiksi esitellään oikea soitto- tai lauluasento, kuvien lapset ovat etniseltä taustaltaan valkoihoisia eurooppalaisia.

Kuvituksensa puolesta *Saa laulaa! 1-2* on siis ristiriidassa oppikirjatutkija Kaisa Häkkisen näkemyksen kanssa, jonka mukaan oppikirjoissa ei enää hämmästellä eksoottisista maista tulleita, vaan korostetaan monikulttuurisuuden ja tasa-arvon tärkeyttä (Häkkinen 2002, s.75). Muista kulttuureista tulleille oppilaille ei tarjoudu *Saa laulaa! 1-2*:n kuvissa omankulttuurisia samaistumishahmoja. Pikemminkin muista kulttuureista tulleet esiintyvät *Saa laulaa! 1-2*:n kuvituksessa toisina, stereotyyppisinä representaatioina, jotka eroavat meistä valkoisista eurooppalaisista.

Feministitutkija ja kulttuurintutkija Sara Ahmed on käsitellyt toiseuden ja muukalaisuuden käsitettä ihmisten välisissä kohtaamisissa teoksessaan *Strange encounters*. Hänen mukaansa valtaväestöön kuuluvan kohtaamiseen

siirtomaataustaisen kanssa liittyy välttämättä epätasa-arvoisuutta (Ahmed 2000, s.11). Tämä epätasa-arvo asettuu aina lähtökohtaisesti siten, että eurooppalaisen asema on muusta kulttuurista tulleeeseen verrattuna korkeampi. Alkuopetuksen oppikirjan kuvitus, jossa kaikilla opetuskuvissa esiintyvillä on eurooppalaiset piirteet ja muista kulttuureista tulevat näyttävät erilaisuuden edustajina, vähintäänkin ylläpitää Ahmedin ajatusta epätasa-arvoisuudesta eri kulttuureista tulleiden kohtaamisissa, ellei jopa syvennä sitä.

Taru Leppänen tarkastelee kirjassaan *Vallatonta musiikkia* (2010) suomalaista lastenmusiikkikulttuuria postkoloniaalisten teorioiden kontekstissa, joiden mukaan Eurooppa- ja länsimaakeskeisyys on luonnollistettu itsestään selviksi arjen käytännöiksi. Länsimaakeskeisyys jakaa siten maailman länsimaihin ja ei-länsimaihin järjestäen arkikielemme binaarisiin ja hierarkkisiin kategorioihin, jotka vähintäänkin implisiittisesti imartelevat länttä. Hänen mukaansa Suomi ei kuitenkaan ole koskaan ollut kulttuurisesti yhtenäinen, vaan Suomen kansalaisiin on valtion perustamisesta lähtien kuulunut eri kieliä puhuvia, erilaisiin uskontokuntiin kuuluvia ja eri etnisyyksiä edustavia ihmisiä. (Leppänen 2010, s.151). *Saa laulaa! 1-2* sisältää saamelaisen joiun, joka esittelee myös suomalaisen vähemmistön musiikkikulttuuria.

Kirjan *Piiri pieni pyörii* kuvituksessa näkyy vielä enemmän stereotyyppisiä representaatioita. Kuvituksella lieenee ollut tarkoituskin opettaa 1980-luvun lapsille vieraita kulttuureita, mutta nykyisen ajattelun mukaan piirrosten näkökanta muihin kulttuureihin on epätodellisen stereotyyppinen. Yhdessä kirjan kuvista hymyilevä lännenmies lassoaa totisen intiaanin. Alkuperäiskansojen tutkija Michael Yellow Bird nimittää suomalaisissakin lastentarhoissa yleisesti käytössä olevia cowboy- ja intiaanihahmo-figuureita kansanmurhan leluiksi ja amerikkalaisen kolonialismin symboleiksi (Bird 2004, s.35). Hän vertaa karjapaimenia ja intiaaneja esittävillä nukeilla leikkimistä siihen, että lapset leikkisivät keskitysleirivankeja ja SS-upseereita esittävillä nukeilla holokaustia. Sekä *Saa laulaa! 1-2:n*, että eteenkin *Piiri pieni pyörii* Pohjois-Amerikan alkuperäisväestöä kuvaavat piirrokset ovat luonteeltaan Birdin kritisoimien lelufiguurien kaltaisia.

6.6 Laulujen helppous ja kiinnostavuus

Jo 1970-luvun suunnitelmassa kehoitettiin rakentamaan lauluohjelmisto sisältörikkaille, rytmiltään ja sävelmiltään kiinnostaville lauluille, jota lapset mielellään laulavat koulussa ja vapaa-aikana jopa koulunkäynnin päätyttyäkin (mietintö 2, s.277). Vastaavasti vuoden 2014 opetussuunnitelma kehottaa ottamaan musiikin opetuksessa huomioon oppilaiden musiikilliset kiinnostuksen kohteet (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, s.141). Tämän tutkimuksen puitteissa on mahdotonta arvioida tutkimusmateriaaleina olevien oppikirjojen laulujen kiinnostavuutta oppilaiden mielestä, mutta niin ikään kumpaankin opetussuunnitelmaan sisällytettyä ohjeistusta laulujen helppoudesta voidaan tarkastella.

Kummatkin tarkasteltavana olevat opetussuunnitelmat ohjeistavat lauluohjelmistoon helppoja lauluja, jotta oppilaat saisivat onnistumisen kokemuksia, eivätkä menettäisi mielenkiintoaan laulamiseen. Vuoden 1970 opetussuunnitelma mainitsee tärkeäksi, että musiikkitunneilla harjoitettavat laulut sopivat sävelkorkeudeltaan oppilaiden laulettaviksi (peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II, s.277). Vastaavasti vuoden 2014 opetussuunnitelma ohjeistaa käyttämään lauluja, jotka musiikillisilta ominaisuuksiltaan soveltuvat ikäkauteen (perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, s.142). Johanna Still määrittelee teoksessaan *Musikalisk lärandemiljö* (2011) soveliaita sävelkorkeuksia lapsille muistuttaen erojen olevan yksilöllisiä. Alan tutkimustuloksiin viitaten hän kuitenkin mainitsee pienille pojille varmimmaksi sävelkorkeudeksi sävelkorkeuden vaihtelun, joka alkaa pienen oktaavin G:stä, ja päättyy yksiviivaiseen G:hen. Samoin hän kertoo pienten tyttöjen luonnollisimmaksi sävelkorkeudeksi sävelaskeleen poikia ylempää alkavan, ja puoli sävelaskelta laajemman skaalan pienen oktaavialan A:sta yksiviivaiseen B:hen. (Johanna Still 2011, s.70). Inkeri Ruokosen mukaan koulunsa aloittava lapsi laulaa luontevimmin sävelalueella yksiviivainen C – yksiviivainen G tai yksiviivainen D – yksiviivainen A (Ruokonen 2016, s.39).

Stillin luokittelun mukaisesti kummankin sukupuolen äänialalle jo alkuopetusiässä soveltuvia, eli sävelkorkeudeltaan pienen oktaavin A:sta yksiviivaiseen G:hen ulottuvia lauluja on *Piiri pieni pyörii*:ssä kuusi. Yleisin sävelkorkeuden vaihtelu kirjan *Piiri pieni pyörii* lauluissa on yksiviivainen C – kaksiviivainen C. Kirjan lauluista 30 (27%) liikkuu tällä sävelkorkeuden vaihtelulla. Yksiviivaista C:tä matalampia laulettavaksi tarkoitettuja nuotteja *Piiri pieni pyörii*:ssä on 21 laulussa (19%), ja kirjan matalin laulettavaksi tarkoitettu nuotti on pienen oktaavin A. Kaksiviivaista C:tä korkeampia laulettavaksi tarkoitettuja nuotteja kirjassa *Piiri pieni pyörii* on 18 laulussa (16%), ja kirjan korkein laulettavaksi tarkoitettu nuotti on kaksiviivainen D.

Vastaavasti *Saa laulaa! 1-2* sisältää Stillin luokittelun mukaisesti kummankin sukupuolen äänialalle jo alkuopetusiässä soveltuvia, eli sävelkorkeudeltaan pienen oktaavin A:sta yksiviivaiseen G:hen ulottuvia lauluja vain yhden. *Saa laulaa! 1-2* sisältää 16 laulua (17%), joiden sävelkorkeuden vaihtelu on yksiviivainen C – kaksiviivainen C. Sen lauluista yksiviivaista C:tä matalampia laulettavaksi tarkoitettuja nuotteja on 39 laulussa (41%), ja *Saa laulaa! 1-2*:n matalin laulettavaksi tarkoitettu nuotti on pienen oktaavin G, joka esiintyy neljässä eri laulussa. Kaksiviivaista C:tä korkeampia laulettavaksi tarkoitettua nuottia on *Saa laulaa! 1-2* -kirjassa kahdeksassa laulussa (8%), ja kirjan korkein laulettavaksi tarkoitettu nuotti on kaksiviivainen D.

Sävelkorkeutensa puolesta erityisen helppoja lauluja kumpikin tutkimusaineistoon kuuluvista musiikin oppikirjoista sisältää siis Johanna Stillin luokittelun mukaan erittäin vähän. On kuitenkin mielenkiintoista, että laulettavaksi tarkoitetut sävelet vaikuttavat olevan kautta linjan matalampia teoksessa *Saa laulaa! 1-2* kuin *Piiri pieni pyörii*. Ilmiö on linjassa lauluopettaja Hannele Valtasaaren (2011) näkemysten kanssa. Hän on huolissaan taitoaineiden osuuden vähenemisestä opettajankoulutuksessa ja kirjoittaa Musiikkikasvatus -lehden artikkelissaan *Laulunopetuksen aseman ja sisällön muutokset*, että 1980-luvulta lähtien koulujen oppimateriaalissa on havaittavissa laulujen ambituksen supistuminen ja sävellajien madaltuminen ja että lauluääntä ei enää harjoiteta kaikissa äänen rekistereissä (Valtasaari 2011, s.23).

6.7 Rytmeistä ja intervaleista

Kumpikaan tämän tutkimuksen aineistona olevista oppikirjoista ei käytä kahden sävelen korkeuseroja esitellessään ilmiöstä nimitystä intervalli. Samoin kumpikaan kirjoista ei käytä varsinaisia latinankielisistä järjestyslukusanoista johdettuja ja musiikissa yleisimmin käytössä olevia nimityksiä, jotka tarkoittavat sitä, monenko sävelaskeleen päässä perussävelestä siihen vertailtavana oleva sävel on. Tämä lienee harkittu ja oikea valinta oppikirjantekijöiltä. Vierasperäiset nimitykset voivat vaikeuttaa sinänsä luonnolliseen asiaan tutustumista. Intervalleista kertoessaan kumpikaan oppikirja ei nimitä sävelkorkeuksien eroa millään nimityksellä. Ilmiö vain esitellään sellaisena kuin se on. *Piiri pieni pyörii* kysyy, kumpi sävelistä on korkeampi. *Saa laulaa! 1-2* ei edes erottele matalia ja korkeita ääniä. Inkeri Ruokonen kertoo teoksessaan *Esi- ja alkuopetuksen musiikin didaktiikka*, että auditiivinen korkea-matala käsitepari on opittava erottamaan ehkä jo lapselle tutuksi tulleesta visuaalisesta korkea-matala käsitteestä (Ruokonen 2016, s.39). Tämä onnistuu Ruokosen mukaan parhaiten musiikkiliikuntaleikin avulla.

Lasten sävelalueen laajenemisesta koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että pieni terssi on yleisimmin lapsen ensimmäiseksi oppima intervalli (Linnakivi yms. 1988, s.16). Lapsilla on esimerkiksi tapana huutaa äitiä ikkunaan kahdella sävelellä, joiden intervallina on pieni terssi. Käkiterssiksikin kutsuttu intervalli opetetaan *Piiri pieni pyörii* -kirjan alkupuolella erillisellä aukeamalla, jossa tehtävänä on matkia käkeä. Samalla aukeamalla on myös loruja, joita kehoitetaan laulamaan vaihdellen sävelkorkeutta pienen terssin verran. Sävelet ovat yksiviivainen E ja yksiviivainen G, jotka kuuluvat Stillin luokituksen mukaan helposti kummankin sukupuolen äänialoille. Seuraavaksi *Pieni piiri pyörii* ottaa mukaan yksiviivaisen A:n, jolloin sävelten väliset intervaleina ovat pieni terssi, kvartti ja sekunti. Näillä sävelillä saadaan laulettua pienille lapsille luontainen lallätys -sävelkulku. Tämän jälkeen *Piiri pieni pyörii* esittelee kolmisoinnun (s.58), jonka jälkeen edelleen kuusisävelisen asteikon (s.62), sitten asteikon seitsemännen sävelen (s.83), ja lopulta oktaavin (s.118).

Ensimmäinen *Saa laulaa!* 1-2:n esittelemä intervalli on kvintti (s.27). Esittelysävelinä ovat yksiviivaiset D ja A, joista A on jo yhden sävelaskeleen korkeampi nuotti, kuin mikä Stillin mukaan on pojille luontaisinta. Tosin intervalli esitellään kellopelin avulla, joten sitä ei ole välttämätöntä laulaa. Samoin on merkille pantavaa, että opetettavat sävelet liittyvät samalla aukeamalla olevan laulun Lehti puusta varisee sointukulkuun. Kahdella soinnulla kulkeva rock-henkinen kappale on sävelletty D-duuriin, jolloin sen dominanttisointuna on A-duuri. Näin ollen kappaletta voi säestää soittamalla kyseisten sävellajien pohjasäveliä D ja A oikeissa tahdeissa. Seuraavassa kirjan teoria-osiossa (s.37) mukana ovat sävelet C,D,E ja F yksiviivaiselta oktaavilta, jotka ovat intervalleina priimi, sekunti, terssi, kvartti ja kvintti. Taaskin sävelten perusteena on samalla aukeamalla nuotinnnetun kappaleen Sinivuorten yö sointukulku, ja kappale on mahdollista säestää soittamalla kellopelillä mainittuja säveliä oikeissa tahdeissa. Tällä kertaa säestykseen ei käytetä sointujen pohjasäveliä, vaan säestyssoinnuissa esiintyviä muita säveliä.

Kirjan *Saa laulaa!* 1-2 lähestymiskulma opetettavina oleviin lauluihin on siis olennaisesti erilainen kuin kirjan *Pieni piiri pyörii*. Siinä missä *Piiri pieni pyörii* lähtee laulumelodiasta ja jättää säestyksen opettajalle, *Saa laulaa!* 1-2 lähestyy kappaleita sointukierron kautta ja osallistaa oppilaita säestykseen. On tulkinnanvaraista, onko laulujen lähestyminen melodian vai sointukierron kautta didaktisesti järkevämpää, mutta oma näkemykseni on, että sointukierron ottaminen esille varhaisemmassa vaiheessa edistää musiikin kokonaisvaltaisempaa ymmärtämistä. Samalla se edesauttaa vuoden 2014 opetussuunnitelmassa erityisen merkitykselliseksi tavoitteeksi asetettua tavoitetta musiikillisen ryhmän jäsenenä toimimisesta. Tämä siksi, että musiikillisen osallistumisen kenttä laajenee, kun laulamisen ohella on mahdollista osallistua musiikin yhteiseen tuottamiseen sointujen säveliä soittamalla. Uskoakseni vaihtuvilla sävelillä säestäminen on myös musiikillisesti tyydyttävämpää ja musiikillista ymmärtämistä laajentavampaa kuin kappaleen sykkeen tuottaminen pelkillä rytmisoittimilla. Inkeri Ruokosen mukaan soinnutuksen ymmärtäminen on yhteydessä siihen, onko lapsella ollut mahdollisuus soittaa, kokeilla ja tutkia sointupohjaista soitinta (Ruokonen 2016,

s.40). *Saa laulaa! 1-2* onnistuukin noudattamaan opetussuunnitelman tavoitetta ohjata oppilasta toimimaan musiikillisen ryhmän jäsenenä oppilaan myönteistä minäkuvaan rakentaen (Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2014, s.141) ja tutustuttaa oppilaita Ruokosen ajattelun mukaisesti soinnutuksen ymmärtämiseen.

Paitsi sävelkorkeus, myös tahtilaji vaikuttaa laulujen helppouteen. Marja Linnankiven ja hänen tutkijatovereidensa mukaan (1988) koulutulokas pystyy matkimaan yksinkertaisia taputusrytmejä, ja kyky muistaa ja toteuttaa vaikeutuvia rytmejä kehittyy voimakkaasti yhdeksän vuoden ikään saakka. Tästä johtuen kolmen alimman luokka-asteen opetuksessa tulisi olla runsaasti rytmiin liittyviä harjoituksia, kun taas myöhemmin ikävuosina voidaan enemmän vaikuttaa säveltason ilmiöiden havainnointiin. (Linnankivi, Tenkku ja Urho 1988, s.16-17). Kirjassa *Piiri pieni pyörii* on kymmenen erillistä taputus- ja rytmiharjoitusta, kun erillisiä sävelharjoituksia on 13. Seitsemään lauluun neuvotaan rytmitaputus. *Saa laulaa! 1-2* sisältää vain kaksi erillistä taputusharjoitusta, mutta 23 laulun yhteydessä on jonkinlainen nuotinnettu ehdotus taustarytmin tuottamiseksi. Joidenkin laulujen yhteydessä taustarytmin tuottamiseksi on jopa useammalle eri rytmisoittimelle nuotinnettu rytmisovitus.

Tahtilajeista helpoimpana pidetään yleisesti tasajakoisia 2/4 ja 4/4 tahtilajeja. Rytmitajun kehittämiseen kuuluu tahtilajien erottaminen elämyksen tasolla (Ruokonen 2016, s.47). Kirjassa *Piiri pieni pyörii* suosituin tahtilaji on 2/4, joka on sykkeenä 54 laulussa (48%). 34 laulua kulkee tahtilajissa 4/4 (30%), ja 19 tahtilajissa 3/4 (17%). Lisäksi kirjassa on yksi laulu, jossa on erittäin harvinainen tahtilaji 7/8. Kyseessä on jugoslavalainen kansansävelmä, jonka suomennettu nimi on Laiska Lassi. Samoin laulussa Mokkaasiinit on äärimmäisen harvinainen kaksoistahtilajimerkintä 3/4 2/4. Kirjassa *Saa laulaa! 1-2* sama laulu on merkitty tahtilajiin 5/4, joka sekin on harvinainen. Todennäköisimmin kyseinen kappale onkin valittu kumpaankin kirjaan nimenomaan sen takia, että oppilaille voidaan esitellä myös harvinaisempi tahtilaji. *Saa laulaa! 1-2* sisältää 69 (71%) tahtilajissa 4/4 kulkevaa laulua, ja 2/4 tahtilajisia kappaleita on 15 (15%). 3/4 tahtilajissa kulkee vain kahdeksan laulua (8%), ja neljä laulua on sävelletty tahtilajiin 6/8. Yhdessä laulussa tahtilaji muuttuu kappaleen sisällä 4/4:sta 5/4:n ja takaisin.

Tämä *Väinämöinen ja Joukahainen lumilautailevat* -kappale sisältää kalevalaisen lauluperinteen poljennon.

Vertailtaessa tutkimusaineistona olevia musiikin alkuopetuksen oppikirjoja tahtilajien suhteen, ei eroavuuksia ole juuri havaittavissa. Ainoa määrällisesti merkittävä eroavaisuus löytyy siitä, että tasajakoisissa tahtilajeissa kulkevissa kappaleissa suositumpi tahtilaji on vaihtunut 2/4:stä 4/4:n. Muutos on suuri, sillä 2/4-kappaleiden osuus kaikista lauluista on laskenut 48%:sta 15%:iin. Tahtilajiltaan tasajakoisen kappaleen voi kirjoittaa halutessaan kumpaan tahansa tahtilajiin, joten muutos lienee muoti-ilmiön kaltainen musiikin kirjoittamisessa. Kyse voi olla myös niinkin yksinkertaisesta valinnasta, että oppikirjan tekijät ovat ajatelleet pienemmän numeron olevan koulunsa aloittaneille helpompi käsittää. Tasajakoisia tahtilajeja on *Piiri pieni pyöriissä* yhteensä 79% nuotinnoksista, ja vastaavasti *Saa laulaa! 1-2:ssa* 76% nuotinnoksista.

Pirjo Karvosen mukaan oppikirjan tyypillisimpiä ominaisuuksia on lineaarinen eteneminen (Karvonen 1995, s.11). Sekä *Piiri pieni pyörii* että *Saa laulaa! 1-2* noudattavat joissain määrin tätä näkemystä. Kummassakin kirjassa helppoja lauluja on enemmän kirjan alkupuolella. Samoin kummassakin kirjassa huomioidaan koulunsa aloittaneiden lukemaan opettelu. *Piiri pieni pyöriissä* laulujen sanoitukset ovat 30 ensimmäisen sivun ajan kirjoitettu suuraakkosilla, ja *Saa laulaa! 1-2:ssa* 38 ensimmäisen sivun laulut ja ohjeistukset on kirjoitettu tavuviivoin.

7 Luotettavuus

Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2009) mukaan aineistolähtöinen tutkimus on erittäin vaikea toteuttaa jo sen vuoksi, että ajatus havaintojen teoriapitoisuudesta on yleisesti hyväksytty periaate, jolloin ei ole olemassa objektiivisia ja puhtaita havaintoja sinällään, vaan mm. jo käytetyt käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät ovat tutkijan asettamia ja vaikuttavat aina tuloksiin. Kyse on siitä, voiko tutkija kontrolloida analyysin tapahtuvan aineiston tiedonantajien ehdoilla eikä tutkien ennakkoluulojen saattamana. Fenomenologis-hermeneuttisessa perinteessä ongelma pyritään ratkaisemaan siten, että tutkija kirjoittaa auki omat ennakkokäsityksensä ilmiöstä ja suhtautuu niihin tietoisesti analyysin aikana. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, s.96.)

Omat ennakkokäsitykseni tutkittavasta ilmiöstä olivat ennen tutkimuksen aloittamista kovin rajalliset, ja jopa osittain virheelliset. Oletukseni oli, että valtakunnalliset opetussuunnitelmat ovat vaikeaselkoisesti kirjoitettua kuivan asiapitoista tekstiä, jossa musiikin opettamisen osalta kerrotaan itsestäänselvyyksiä nuottiviivastolla esiintyvien symboleiden vastaavuudesta säveliin, ja näiden notaatioiden opettamisesta lapsille. Musiikin alkuopetuksen oppikirjojen suhteen ennakkokäsitykseni olivat laaja-alaisemmat, mutta niitäkin olin ajatellut jokseenkin yksipuolisesti erilaisia lastenlauluja sisältävinä nuottikirjoina. Otaksuin toki löytäväni 1980-luvun kirjasta yhteiskunnallisia heijastumia silloiseen maailmanjärjestykseen, eli YYA-sopimukseen ja Neuvostoliiton merkitykseen, sekä luterilaisen kirkon vahvaan asemaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Vuoden 2015 oppikirjaan taas suhtauduin pelkästään uteliaisuudella, eli olin kiinnostunut saamaan selville, miten se eroaa edeltäjistään.

Tutkimuksen edetessä ennakkokäsitykseni muuttuivat. Havaitsin valtakunnallisten opetussuunnitelmien olevan korkeatasoista kirjallisuutta, joka paitsi yleisesti, myös musiikin alkuopetuksen osalta sisälsi ylevyyttä, sekä korkeita ja asiantuntevuudella määriteltäviä tavoitteita. Musiikin alkuopetuksen oppikirjatkin osoittautuivat tutkimuksen aikana huomattavasti luulemaani

monipuolisemmiksi teoksiksi, joiden sisältönä oli paljon muutakin kuin vain peräkkäin asetettuja nuotinnoksia eri lastenlauluista.

En tietenkään pystynyt tutkimusta tehdessäni kokonaan irtautumaan ennakkokäsitteistäni tai henkilökohtaisista näkemyksistäni tutkittavien ilmiöiden suhteen, mutta pyrin olemaan niistä tietoinen. Laadullinen aineistolähtöinen sisällönanalyysi on keskustelua aineiston kanssa, joten tutkija on väistämättä osa tutkimusta. Sisällönanalyysiä voidaan pitää menettelytapana, jolla dokumentteja voidaan analysoida systemaattisesti ja objektiivisesti (Tuomi ja Sarajärvi 2009, s.103). Objektiivisuuttani pyrin kasvattamaan pilkkomalla aineistoa osiin erilaisten luokitusten mukaan ilman ennakko-odotuksia, jopa epäillen, josko jotkut luokitteluistani olisivat tutkimukseni kannalta tyystin yhdentekeviä, ja pyrkien sitten aineistolähtöisesti analysoimaan luokittelujen tuloksia. Tuomen ja Sarajärven mukaan tarkasteltaessa objektiivisuuden ongelmaa laadullisessa tutkimuksessa on totuuskysymyksen lisäksi syytä erottaa toisistaan havaintojen luotettavuus ja niiden puolueettomuus (Tuomi ja Sarajärvi 2009, s.135).

Tutkimuksen aineisto on julkinen ja siihen on kaikilla rajaton pääsy, mikä omalta osaltaan lisää tutkimuksen luotettavuutta ja reliabiliteettia. Tämä siksi, että kuka tahansa voi tutkimuksen tuloksia epäillessään tai niistä kiinnostuessaan tutustua tutkimuksen aineistoon, ja tehdä siitä omat johtopäätöksensä. Tutkimus on toisin sanoen vaivattomasti toistettavissa.

8 Pohdintaa

Tässä tutkimuksessa pyrittiin vertailemaan kahden eri aikakauden musiikin alkuopetuksen oppikirjoja ja selvittämään, missä määrin ne heijastelevat sitä valtakunnallista opetussuunnitelmaa, joka on ollut voimassa niitä tehtäessä. Myös valtakunnallisten opetussuunnitelmien vuosilta 1970 ja 2014 muutoksia pyrittiin kartoittamaan ja vertailemaan erityisesti niiden suhteessa musiikin alkuopetukseen.

Tulokset olivat toisaalta odotetun laisia, mutta toisaalta tutkimusaineistosta löytyi myös yllätyksiä. Valtakunnallinen opetussuunnitelma toki määrittää alkuopetuksen oppikirjojen sisältöä, mutta joiltakin osin aineistona olleiden oppikirjojen muutokset olivat tyystin päinvastaisia valtakunnallisissa opetussuunnitelmissa tapahtuneiden muutosten kanssa. Tämä kävi ilmi esimerkiksi opetussuunnitelmien kotimaisuutta koskevista suosituksista. Kun 1970-luvulla suositeltiin kiinnittämään erityistä huomiota oman maan musiikkikulttuuriin ja 2014 vastaavasti pyrittiin lauluohjelmistossa huomioimaan muista kulttuureista tulleet, olikin vuonna 2015 julkaistun oppikirjan lauluista vain 10% ulkomaalaisia, kun vuoden 1982 oppikirjassa ulkomaalaisten laulujen osuus oli 70%.

Näyttäisikin siltä, että opetussuunnitelman alkuopetuksen musiikin opetukselle kohdistamat ohjeistukset olisivat siinä määrin laaja-alaisia ja moninaisia, että niiden kaikkien sisällyttäminen samaan oppikirjaan ei onnistu ilman, että kirjasta tulee epäkäytännöllisen kokoinen ja hintainen. Oppikirjojen tekijät joutuvat siten tekemään painotuksellisia valintoja kirjojen sisältöihin, ja vastuu opetussuunnitelman kokonaisvaltaisesta noudattamisesta jää opettajalle.

Edelleen voitaisiin pohtia, kuinka valtioneuvoston asetuksen mukaisella yhdellä musiikin opetukseen varatulla viikkotunnilla kahden ensimmäisen kouluvuoden aikana ehditään saavuttaa opetussuunnitelman asettamat tavoitteet. Vastaus lienee: eheyttämällä musiikin opetusta muihin oppiaineisiin. Tässä tutkimuksessa aineistona olleet musiikin alkuopetuksen oppikirjat vaikuttaisivat kumpikin olevan

laajuutensa puolesta suunnitellut nimenomaan perusopetuksen tuntijakoa silmällä pitäen, mutta musiikin opetussuunnitelmallisia tavoitteitahan on mahdollista saavuttaa myös esimerkiksi äidinkielen tuntien aikana taputusharjoitusten muodossa tavaamaan opeteltaessa.

Koska musiikin alkuopetuksen oppikirjoja ei aikaisemmin ole juurikaan tutkittu, eikä tämän tutkimuksen pohjana siten ollut aikaisempia tieteellisiä julkaisuja niiden sisällöistä, saattoi tutkimuksen voimavaroja tuhlautua sellaiseenkin, joka lopulta paljastui tämän tutkimuksen kannalta epäolennaiseksi. Esimerkiksi huomion kiinnittäminen aineistona olleiden oppikirjojen sisältämien laulujen säveltäjien sukupuoleen ei tämän tutkimuksen puitteissa osoittautunut merkitykselliseksi. Naisten ja miesten sävellysten määrästä kirjojen nuotinnoksissa kuitenkin mainitaan lyhyesti osiossa 6.1. Lauluohjelmiston kotimaisuus vs. kansainvälisyys. Nämä tämän tutkimuksen kannalta irralliset tulokset olisi mahdollista hyödyntää tulevaisuudessa jossakin muussa tutkimuksessa, joka lähestyy musiikin alkuopetuksen oppikirjoja erilaisesta tulokulmasta.

Lauluntekijöiden sukupuolen vertailun tavoin myös eri tahtilajien vertailu tutkittavana olleiden lastenlaulujen nuotinnoksissa oli jokseenkin turhaa, vaikka vertailtaessa kävikin ilmi, että tasajakoisissa kappaleissa 4/4 tahtilaji oli syrjäyttänyt aiemmin käytetyimmän 2/4 tahtilajin. Muutoksen syitä voisi tutkia jossakin musiikkitieteiden tutkielmassa, mutta pedagogista merkitystä näiden kahden tahtilajin välillä ei mielestäni ole.

Sen sijaan mielenkiintoiseksi osoittautui laulujen sävelkorkeuden aleneminen kauttaaltaan alkuopetuksen musiikin oppikirjojen kappalevalikoimassa. Vaikuttaisi todella siltä, että oppikirjantekijät ovat madaltaneet vaatimustasoa lasten laulunopetuksessa heidän sävelrekisterinsä kehittämisen suhteen. Kun samaan aikaan on ollut huolestuneisuutta lasten lauluäänten madaltumisesta ja äänihäiriöiden kasvusta yleisesti (mm. Valtasaari 2011), olisi kiinnostavaa tutkia aihetta tarkemmin. Onko lasten lauluäänen madaltuminen seurausta lastenlaulujen sävelkorkeuden madaltumisesta, vai onko nuotinnosten sävelkorkeutta madallettu, koska lasten äänet ovat madaltuneet? Selittykö jokin

osa-alue ilmiöstä taito- ja taideaineiden osuuksien pienenemisestä peruskoulun tuntijaossa? Tässä tutkimuksessa ilmiön syihin ei paneuduttu kuin arvailujen tasolla, mutta tutkimuksessa paljastui ilmiön olevan olemassa.

Omaa näkemystäni ja suhtautumistani valtakunnallisiin opetussuunnitelmiin tutkimuksen teko muutti voimakkaasti. Erityisesti opetussuunnitelmatekstin korkea taso kirjallisuutena sekä sen tavoitteiden ylevyys olivat minulle itselleni positiivinen yllätys. Samalla varsinkin vuoden 2014 opetussuunnitelma laaja-alaisine ja kiistattomine ihmiskäsityksineen mielestäni kyseenalaistaa Sirpa Törmän vuonna 2004 esittämiä huolenaiheita. Törmän näkemyksen mukaan virkamies- ja asiantuntijatyöryhmien kompromissit voivat johtaa sisäisen yhtenäisyyden puutteeseen, ja sen ytimen katoamiseen, jonka kautta opetustyön päämäärät ja arviointiperusteet voisivat tulla ymmärretyiksi (Törmä 2004, s.84). Omasta mielestäni uuden opetussuunnitelman arvoperusta on itsessään niin selkeä ja kiistämätön, ettei dokumentin sisäinen yhtenäisyys jää lainkaan epäselväksi, kun sitä peilaa nimenomaan sen arvoperusta-osiota vasten.

Vaikka suuri osa valtakunnallista opetussuunnitelmaa on 44 vuoden aikana pysynyt samana, on tekstin henki silti muuttunut mitä suurimmassa määrin. Vaikka nimenomaisten muutosta kuvaavien esimerkkien etsiminen tekstipaljoudesta onkin vaikeaa, ei opetussuunnitelmia lukiessaan voi välttyä huomaamasta tekstin ytimessä olevan vuonna 2014 oppilas, kun siinä vielä 1970 oli opettaja. Tämä huolimatta silloisista pyrkimyksistä uuteen oppilaskeskeiseen pedagogiseen ajatteluun. Kun vuoden 1970 opetussuunnitelmassa opettaja laati opetustaan lähtien ajattelussaan ajan henkeen edistyksellisesti oppilaasta käsin, hän kuitenkin laati opetuksensa perusteet itse. Vuoden 2014 opetussuunnitelma korostaa koko ajan yhdessä tekemistä. Oppilaat osallistetaan osaksi opetuksen suunnittelua, ja jopa koko valtakunnallinen opetussuunnitelma on muutettavissa sen muuttamisen tarpeelliseksi kokevan oppilaan toimesta. Oman näkemykseni mukaan tässä kehityksessä on kyse paitsi opetuksen ja koulujärjestelmän, myös demokratian kehityksestä. Mielestäni demokratiassa on pohjimmiltaan kyse siitä, että ihminen voi vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin, ja tätä vaikutusmahdollisuutta uusi opetussuunnitelma aidosti lisää.

Musiikin opetuksen osalta vuoden 2014 opetussuunnitelman konkreettisimmat muutokset olivat hengellisten laulujen ja virsien tippuminen kokonaan pois lauluohjelmistosta. Myös yhteiskuntamme muutos monikulttuurisemmaksi sekä ennen kaikkea monikulttuurisuuden huomioiminen opetussuunnitelmassa oli nähtävissä valtakunnallisen opetussuunnitelman muutoksessa. Muutoksen sävy on samansuuntainen kuin edellä kuvatussa muutoksessa opetuksen suunnittelussa ja järjestämisessä, joskin vielä konkreettisemmin oppilasta osallistava. Uudessa opetussuunnitelmassa nimenomaan kehoitetaan huomioimaan luokan muista kulttuureista tulleet oppilaat sekä heidän oman kulttuurinsa musiikkiperinne. Myös 1970-luvulla koululuokissa oli muista kulttuureista tulleita, mutta tuolloin heitä pyrittiin sopeuttamaan suomalaiseen yhteiskuntaan opettamalla heitä musiikinkin suhteen suomalaisen valtakulttuurin edustajiksi. Nyt muista kulttuureista tulleilta pyritään ammentamaan heidän oman kulttuurinsa musiikkia jaettavaksi kantasuomalaistenkin musiikillista ymmärrystä syventämään. Tämä ei tosin vielä tässä vaiheessa näkynyt musiikin alkuopetuksen oppikirjoissa tutkimuksen aineistona olleen *Saa laulaa! 1-2:n* sisällön perusteella.

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten peruskoulun voimassa oleva opetussuunnitelma heijastuu musiikin alkuopetuksen oppikirjoihin ja minkälaisia muutoksia opetussuunnitelmissa ja oppikirjoissa on musiikin alkuopetuksen suhteen vertailtaessa vuoden 1970 opetussuunnitelmaa vuoden 2014 opetussuunnitelmaan. Tavoitteet saavutettiin joissakin määrin, ja tutkimustuloksista voi lukea sekä yllättäviä, että odotettujakin muutoksia niin opetussuunnitelmien kuin oppikirjojenkin osalta. Vuosien 1970 ja 2014 opetussuunnitelmat ovat kuitenkin niin iso kokonaisuus, että vaikka tarkastelun pyrkii rajaamaan pelkästään alkuopetuksen musiikin opetukseen liittyvään ohjeistukseen, on tutkittavaa materiaalia jokseenkin paljon. Kun näiden ohjeistusten heijastuksia sitten selvittää vain kahden musiikin alkuopetuksen oppikirjan perusteella, tuntuu tutkimusaineisto toisaalta kovin laajalta pro gradu -työn kokoiseen tutkimukseen, ja toisaalta taas tutkimustulosten yleistettävyyden kannalta vain kahden oppikirjan tarkastelu tuntuu jokseenkin pieneltä aineistolta. Tämän tutkimuksen ansiona voidaan kuitenkin pitää sitä, että musiikin alkuopetuksen oppikirjojakin on nyt tutkittu kasvatustieteellisellä tutkimusotteella,

ja niiden suhdetta opetussuunnitelmiin on selvitetty. Tuloksista voi siis olla hyötyä erilaisten musiikin alkuopetuksen oppikirjoja tulevaisuudessa tarkastelevien tutkimusten suhteen.

Lähteet

Ahmed, S. (2000). *Strange encounters : embodied others in post-coloniality*. Routledge. 11 New Fatter Lane. London EC4P 4EE.

Arola, A., Huttunen, T., Jokelainen, H., Koskela, I. (2016). *Saa laulaa! 1-2*. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu 2016

Bird, M. Y. (2004). *Cowboys and Indians: Toys of Genocide, Icons of Colonialism*. *Wicazo Sa Review* 19.2 (2004) 33-48. Verkkojulkaisu. Saatavana sähköisesti osoitteesta <https://muse-jhu-edu.libproxy.helsinki.fi/article/173660>

[viittauspäivä 22.3.2017]

Cederlöf, E., Pohjola E., Teivainen T. (1982). *Piiri pieni pyörii*. Offset Oy. Helsinki. 1982

Gadamer, H.-G. (1986, 1987). *Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Suomenkielinen laitos Nikander, I. (2004). Vastapaino. Tampere. 2004

Hiidenmaa, P. (2004). *Suomen kieli – who cares?* Otava. Keuruu. 2004

Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2000). *Tutki ja kirjoita*. Tammer-Paino Oy, Tampere 2000. Tammi.

Häkkinen, K. (2002). *Suomalaisen oppikirjan vaihteita*. Suomen tietokirjailijat Ry. Helsinki. 2002

Karvonen, P. (1995). *Oppikirjateksti toimintana*. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä. 1995

Kosunen, M. (2001). *Soittavat miehet ja laulavat naiset - Seitsemännen luokan ja lukion kaikille yhteisten musiikinkurssien oppikirjojen sisältöanalyysi sukupuoliroolien näkökulmasta*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Musiikkitieteen laitos. Saatavana sähköisesti osoitteesta

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/9828/mkosunen.pdf?sequence=1> [viittauspäivä 28.3.2017]

Kuusisto, J. (1988). *Oppimateriaalit peruskoulun ala- ja yläasteella 1988. A survey of teacher's views about learning materials in the comprehensive school*. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 26. Jyväskylän yliopiston monistuskeskus. 1989

Laki perustuslain muuttamisesta 1267/2013. Annettu Helsingissä 30.12.2013. Saatavana sähköisesti osoitteesta

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131267#Pidp3703200>

[viittauspäivä 20.1.2017]

Lappalainen, A. (1992). *Oppikirjan historia. Kehitys sumerilaisista suomalaisiin*. WSOY:n graafiset laitokset. Porvoo. 1992

Lehtonen, K. (2004). *Maan korvessa kulkevi... Johdatus postmoderniin musiikkipedagogiikkaan*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisu B: 73. Painosalama Oy. Turku. 2004

Leppänen, T. (2010). *Vallatonta musiikkia – Lastenmusiikkikulttuuri 2000-luvun Suomessa*. Gaudemus Helsinki University Press, Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä. Tallinna Raamatutrukikoda. 2010

Linnankivi, M., Tenkku, L., Urho, E. (1988). *Musiikin didaktiikka*. WSOY:n graafiset laitokset. Juva. 1988

Mathison, S. (2005). *Encyclopedia of evaluation*. SAGE Publications Ltd. 1 Oliver's Yard. 55 City Road. London EC1Y 1SP. United Kindom. 2005

Mikkilä-Erdmann, M., Olkinuora, E. & Mattila, E. (1999). *Muuttuneet käsitykset oppimisesta ja opettamisesta - haaste oppikirjoille*. Kasvatus 30 (5), 436–448. Saatavana sähköisesti Elektra-tietokannasta
<http://elektra.helsinki.fi.libproxy.helsinki.fi/se/k/0022-927-x/30/5/muuttune.pdf>
 [Viittauspäivä 20.3.2017]

Nokelainen, A. (2016). *Luovuuden merkitys alkuopetuksen musiikkikasvatuksessa: uuden opetussuunnitelman 2014 mukanaan tuomat muutokset ja mahdollisuudet*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Musiikin laitos. Saatavana sähköisesti osoitteesta
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/51491/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201610024245.pdf?sequence=1>

Nurmi, V. (1989). *Kansakoulusta peruskouluun*. WSOY:n graafiset laitokset. Juva. 1989

Olkinuora, E., Lappalainen, M. & Mikkilä, M. (1992). *Nuorisoiän yleissivistävän opetuksen nykytilan ja tuloksellisuuden arviointia*. Oppimistutkimuksen keskus, julkaisuja 1, 1992. Turun yliopisto. 1992

Opetushallituksen säädökset ja ohjeet. Saatavilla sähköisesti osoitteesta
http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/perusopetus [viittauspäivä 20.1.2017]

Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2014:96. *Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2014*. Saatavana sähköisesti osoitteesta

http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf [viittauspäivä 19.1.2017]

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I * opetussuunnitelman perusteet, (komiteamietintö 1970 A4) Helsinki 1970. Valtion painatuskeskus

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II * oppiaineiden opetussuunnitelmat (komiteamietintö 1970 A5). Helsinki 1976. Valtion painatuskeskus

Perusopetuslaki 1998/628. Annettu Helsingissä 21.8.1998. Saatavana sähköisesti osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

[viittauspäivä 20. 1. 2017]

Riihimäki, H. (2008). *Laulusta laajaan musisointiin – Musiikin oppikirjojen muutokset 1920-luvulta 2000-luvulle*. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Saatavana sähköisesti osoitteesta

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/79086/gradu02546.pdf?sequence=1>

Rinne, R., Kivirauma, J., Lehtinen E. (2015). *Johdatus kasvatustieteisiin*. PS-kustannus. Juva. 2015

Ruokonen, I. (2001). *Äänimaisemia ja ilmaisuuden iloa musiikin kielellä*. Teoksesta *Taiteen ja leikin lumous*. s.120 – 143. Oy Finn Lectura Ab. Tampere. 2001

Ruokonen, I. (2016). *Esi- ja alkuopetuksen musiikin didaktiikka*. Oy Finn Lectura Ab, 2016

Sairanen, Elina (2015). *Suomalaisen peruskoulun valtakunnallisten opetussuunnitelmien liikuntakasvatukselle asettamien tavoitteiden kehitys ja vertailu*. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto. Käyttätymistieteellinen tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos. Saatavana sähköisesti osoitteesta:

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156454/Sairanen_Elina.pdf?sequence=2

Siponen, L. (2005). *Musiikin opetus peruskoulun alaluokilla - Musiikkia opettavien luokanopettajien ajatuksia nykypäivän musiikinopetuksesta*. Pro-gradu - tutkielma. Helsingin yliopisto. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Saatavana sähköisesti osoitteesta:

<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kay/sovel/pg/siponen/musiikin.pdf>

Still, J. (2011). *Musikalisk lärandemiljö : planerade musikaktiviteter med småbarn i daghem*. Åbo akademis förlag. 2011

Tuomi, J., Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Livonia Print. Latvia. 2009

Törmä, S. (2003). *Opettaja arvojen rakentajana ja oppimiskokemusten tulkitsijana*. Teoksesta Vuorikoski, M., Törmä S., Viskari S. (2003). *Opettajan vaiettu valta*. Osuuskunta Vastapaino. Tampere. 2003

Valtasaari, H. (2011). *Laulunopetuksen aseman ja sisällön muutokset – laulunopetuksen uhkia ja mahdollisuuksia*. Teoksesta *Musiikkikasvatus. The Finnish Journal of Music Education (FJME)*, 02 2011 Vol. 14, s. 20 – 28. Saatavilla sähköisesti osoitteesta

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156647/FJMEVOL14nro2.pdf?sequence=1> [viittauspäivä 11.4.2017]

Wikipedia, Vapaa tietosanakirja: Tuiki tuiki tähtönen [verkkodokumentti]. Päivitetty 4.9.2014. Saatavilla sähköisesti osoitteessa

https://fi.wikipedia.org/wiki/Tuiki,_tuiki,_t%C3%A4ht%C3%B6nen

[viittauspäivä 9.3.2017]